

İklim Değişikliği ve Çatışma

Climate Change and Conflict

Yunus DÜGER¹ Murat YAMAN²

Öz

Dünya tarihine bakıldığında pek çok ülke farklı sebeplerden dolayı savaşlar, çatışmalar, isyanlar ve toplumsal gerilimler yaşamış ve yaşamaya da devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına ulaşana kadar pek çok badirelerden geçtiği biliniyor. Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar terör ve iç çatışma tehdidi hem bugün hem de gelecek yüzyıllarda Türkiye'nin istikrarı açısından sürekli gündemde olmaktadır. Türkiye, cumhuriyet tarihi boyunca hem devlet hem de insan güvenliği açısından pek çok riskle karşı karşıya kalmıştır. Önümüzdeki yüzyıllarda Türkiye'nin insani güvenliğini tehdit etme potansiyeline sahip bir diğer olgu ise iklim değişikliğidir.

İklim değişikliği artık sadece çevresel değil, aynı zamanda önemli sosyal ve siyasal sorunlara da neden olma potansiyeline sahip bir olgu haline dönüşmüştür. Bu nedenle, iklim değişikliği basit bir çevre bozulması olarak değil hem ulusal hem de uluslararası düzeyde farklı çatışma türlerini tetikleyebilecek bir "güvenlik" sorunu, yani "insani" bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Nitekim iklim değişikliği ve çatışma arasındaki ilişki, son yıllarda hem akademik literatürde hem de politik alanda ilgi görmeye başlamıştır. Bu çalışmada, konu ile ilgili birçok nicel ve nitel çalışmalar incelenmiş ve iklim değişikliği, insan güvenliği ve çatışma kavramları arasındaki bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliğinin birçok farklı türden çatışmaya yol açabilecek bir insani güvenlik sorunu olarak görülmesini sağlamaktır. İklim değişikliğinin insan güvenliğine yönelik gelecekteki tehditlerin anlaşılması ve bunlarla mücadele etme yeteneğini geliştirmek gerektiğinin önemine vurgu yapmaktır. İklim değişikliği her ne kadar, çatışmalar veya şiddet için gerekli bir önkoşul olmasa da hem bireylerin hem de devletlerin, insan yaşamı için hayati önem taşıyan kaynaklara doğrudan veya dolaylı erişimini ortadan kaldırmakta veya sınırlandırmaktadır. Bu durum, bazı ülkelerde farklı türlerden çatışma, şiddet ve iç savaş riskini arttırdığı görülmektedir. Çalışmada da vurgulandığı gibi iklim değişikliğinin etkileri, özellikle düşük gelirli ülkelerde farklı türden çatışma ve iç savaşlara, gelişmiş ülkelerde ise terör eylemleri gibi güvenlik sorunlarına neden olma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğinin uzun vadede bireysel, sosyal ve politik sonuçlarını anlamak için gerek bireylerin gerekse kamu kurumlarının veya sivil toplum kuruluşlarının ciddi bir çaba göstermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada iklim değişikliği ile çatışma arasındaki ilişki genel olarak ortaya konduktan sonra, ikinci yüzyılda Türkiye'yi bekleyen tehditler ve çözüm önerileri kapsamında, çatışma bağlamında Türkiye'yi bekleyen olası riskler ve çözümler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, İklim değişikliği, Çatışma, İklim Değişikliği ve Göç, İnsani Güvenlik.

ABSTRACT

Looking at world history, many countries have experienced and continue to experience wars, conflicts, rebellions and social tensions for different reasons. It is known that the Republic of Turkey went through many difficulties until its 100th anniversary. From the proclamation of the Republic to the present day, the threat of terrorism and civil conflict has always been on the agenda for Turkey's stability both today and in the coming centuries. Throughout the history of the republic, Turkey has faced many risks in terms of both state and human security. Another phenomenon that has the potential to threaten Turkey's human security in the coming centuries is climate change.

Climate change has now become a phenomenon that has the potential to cause not only environmental but also important social and political problems. For this reason, climate change should not be considered as a simple environmental degradation, but as a "security issue, that is, a "human" problem that can trigger different types of conflicts at both national and international levels. As a matter of fact, the relationship between climate change and conflict has been discussed both in academic literature and in recent years. In this study, many quantitative and

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli Meslek Yüksekokulu, yunus.duger@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3077-6793

² **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, murat.yaman@dpu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8659-090X

qualitative studies on the subject were examined and the connections between the concepts of climate change, human security and conflict were tried to be revealed.

The aim of this study is to ensure that climate change is seen as a human security issue that can lead to many kinds of conflicts. It is to emphasize the importance of understanding the future threats to human security of climate change and improving the ability to combat them. Although climate change is not a necessary precondition for conflict or violence, it eliminates or limits the direct or indirect access of both individual and states to resources vital to human life. This appears to increase the risk of conflict of different kinds, violence and civil war in some countries. As emphasized in the study, the effects of climate change seem to have the potential to cause different kinds of conflicts and civil wars, especially in low-income countries, and security problems such as terrorist acts in developed countries. Therefore, to understand the individual, social and political consequences of climate change in the long term, it is necessary for individuals, public institutions or non-governmental organizations to make a serious effort. In this study, after revealing the relationship between climate change and conflict in general, the possible risks and solutions awaiting Turkey in the context of conflict are tried to be put forward in the section on threats awaiting Turkey in the second century and solution proposals.

Keywords: Environment, Climate Change, Conflict, Climate Change and Migration, Human Security.

GİRİŞ:

İklim değişikliğine bağlı olarak çevresel değişiklikler ve bozulmalar günümüzde en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Fakat iklim değişikliğini temelde bir insan güvenliği sorunu olarak gören ve iklim değişikliğinin doğrudan veya dolaylı olarak bireysel, toplumsal ve siyasal alanlarda nasıl çatışmaları tetikleyebileceğini ve aynı zamanda çatışmaları önlemeye yönelik bir iklim değişikliği mücadele anlayışının nasıl geliştirilebileceğini ele alan çalışmalara ve politikalara daha fazla ihtiyaç vardır. İklim değişikliği ve beraberinde getirdiği sorunlar, yalnızca bireysel düzeyde ve çevresel-ekolojik anlamda değil, toplumsal ve siyasal açıdan da pek çok soruna zemin oluşturma potansiyeline sahiptir. İklim değişikliğinin farklı türden şiddetli çatışmaların veya bir iç savaşın doğrudan nedeni olduğunu söylemek kolay olmasa da çatışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilecek bazı parametreleri etkilediği görülmektedir. Örneğin bazı ülkelerde özellikle geçim kaynakları ve insani yaşam olanakları zorlaşan erkek nüfus için silahlı ve isyancı gruplara katılmak, bu zor koşullardan kurtulmak veya dışlandıkları toplumda itibar kazanmak için alternatif bir yol olarak görülebilir. Bu nedenle bu çalışma, iklim değişikliklerinin etkileri bağlamında insan güvenliği kaygılarını ve iklim değişikliğinin farklı çatışma türlerini tetikleyip tetikleyemeyeceği konusundaki tartışmaları dikkate alarak iklim değişikliği ve çatışma arasındaki olası bağlantıları ortaya koymaya çalışmaktadır.

İklim değişikliğinin hem bireysel ve toplumsal açıdan hem de siyasal yönetimleri nasıl etkileyebileceği, yani iklime bağlı değişikliklerin çatışmaya mı yoksa iş birliğine mi katkı sağlayacağı konusunda fikir birliği yoktur. Bunun temel nedenlerinden biri, iklim değişikliğinin etkilerinin kademeli olarak ve uzun vadede ortaya çıkmasıdır. Çoğu zaman insanlar bir olgu ya da olayı ancak etkisini anlık, yani kısa sürede ve şiddetli olarak gördükleri ölçüde anlama eğilimindedirler. Dolayısıyla iklim değişikliğinin insan güvenliği üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinin belirli durumlarda şiddetli çatışma riski oluşturduğu gerçeği kişi ve kurumlar tarafından görülmeyebilir veya göz ardı edilebilmektedir. Ancak, iklim değişikliğinin bireysel, toplumsal ve politik etkileri üzerine yapılan araştırmalardan elde edilen bazı kanıtlar, iklim değişikliğinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde çatışma ve şiddeti ağırlaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. İklim değişikliği ile çatışma arasındaki olası bağlantılar, su ve gıda gibi temel kaynaklardaki eksiklikleri, aşırı hava olaylarını ve çevresel göçü içerir. Özellikle iklim değişikliğine bağlı olarak artan gıda fiyatları veya su kıtlığı, beslenme sorunlarını şiddetlendirir ve toplumsal huzursuzluğa yol açabilir (Scheffran, vd., 2019:2). Burke (vd., 2015) tarafından yapılan çalışmada, normal sıcaklıklardaki ve yağışlardaki değişikliklerin çatışma risklerini artırdığı vurgulanmaktadır: Burada sıcaklığın büyük bir etkisi vardır; sıcaklıktaki her 1°C'lik artış, kişilerarası çatışmayı –örneğin, şiddet ve cinayet vakalarını– %2,4 ve gruplar arası çatışmayı –örneğin, ayaklanma, iç savaş– %11,3 artırmaktadır (Burge, vd., 2015:577). Baysan (vd., 2019) tarafından Meksika örneğinde yapılan çalışmada sıcaklığın hem gruplar arası hem de kişiler arası şiddet üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca aynı çalışma, içsel bir şiddet olarak intiharların yerel sıcaklıkla olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Baysan vd., 2019:442-447). Sıcaklığın, Meksika'daki

hem uyuşturucu kaçakçılığı örgütleri tarafından gerçekleştirilen gruplar arası cinayetler, hem normal cinayetler olmak üzere, "tutku cinayetleri" olarak nitelendirilen kişilerarası şiddet ve ayrıca intiharlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gösterilmiştir (Baysan vd., 2019:434,450). Benzer şekilde, Mares ve Moffetti (2016), iklim değişikliğinin şiddet seviyeleri üzerindeki tahmin etkisini içeren 1995-2012 arası dönemi kapsayan 57 ülkeden oluşan bir örnekleme, yıllık sıcaklıklardaki her 1°C derece artışın, cinayetlerde yaklaşık %6'lık bir ortalama artışla ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Özellikle Afrika'da yansıması çok daha güçlü etkilerle tespit edilmiştir. Bu tür bir çeşitlilik, iklim değişikliğinin halihazırda daha yüksek düzeyde cinayet ve diğer sosyal bozulmalardan etkilenen bölgelerde şiddeti önemli ölçüde artırabileceğini düşündürmektedir (Mares, ve Moffett, 2015:297). Nitekim, Mares tarafından, St. Louis, (ABD) örneğindeki iklim ve suç verilerini kullanarak, iklim değişikliği ve mahallelerdeki şiddet seviyeleri arasındaki bağlantıyı ele alan araştırmada, daha yüksek sosyal dezavantajlı mahallelerin anormal derecedeki sıcaklıklara maruz kalması durumunda şiddet olasılığının çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Mares, 2013:768). Bununla birlikte, Cohn ve Rotton (2005) tarafından yapılan bazı araştırmalar, daha yüksek sıcaklıkların daha az saldırı ve şiddet eylemine yol açtığını göstermektedir. Onlara göre saldırganlık eğilimi günün saati, yılın mevsimi, sosyal temasın miktarı, şiddetin türü ve ortamın türü gibi çok çeşitli faktörlere bağlıdır (Cohn, ve Rotton, 2005:68). Bazı araştırmaların gösterdiği gibi, şiddet ile daha sıcak koşullar arasında dolaylı bir bağlantı vardır. Başka bir deyişle, insanlar rutin aktivitelerini değiştirdikçe şiddet seviyeleri yıl boyunca değişmektedir. Örneğin, dışarıda daha fazla insan olduğu için iyi hava, mağdurları ve suçluları birbirine yaklaştırır ve bu da özellikle soygun ve saldırılar olmak üzere daha yüksek düzeyde şiddete neden olabilir (Mares, 2013:769).

Bu çalışmada ayrıca vurgulandığı gibi, iklim değişikliğinden çatışma ve şiddete giden yollardan bir diğeri de çevresel göçlerdir. Öte yandan, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkan çevresel göç, özellikle farklı etno-kültürel geçmişe sahip göçmenler ile yerel halk arasında etnik gerilimler yaratabilmekte ve çatışmalara neden olabilmektedir. Dolayısıyla iklim olgusu, kaynak kıtlığı ve kontrolsüz göç gibi nedenlerin etkisiyle çeşitli çatışma faktörlerini daha da artırma potansiyeline sahip olabilir (Koubi, 2019:6). Çalışmada iklime bağlı göçün bazı çatışmalara ve şiddete bağlayan olası nedenleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Yeryüzündeki kıt kaynakların iklim değişikliğiyle birlikte daha da sınırlı bir hale gelmesi ve özellikle petrol ve doğalgaz gibi birincil enerji kaynakların veya yeraltı ve yerüstü su kaynakların paylaşılmasına dayalı ekonomik temelli çatışmalar olmak üzere, iklim değişikliğinin çatışmalar üzerine etkisinin birçok versiyonu olmaktadır. İklim değişikliği ve çatışma arasındaki doğrudan ya da dolaylı bağlantıların neler olabileceğini ortaya koymaya çalışan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birincisi, genel olarak çatışma kavramının kökenleri ve çatışma türlerinin neler olduğudur. İkincisi, iklim değişikliği ile insan güvenliği arasındaki ilişkinin boyutlarıdır. Üçüncüsü, iklim değişikliği ve çatışma riskleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir.

1. Çatışma ve Şiddetin Kökenleri

Çatışma genellikle belirli değişiklikler veya farklılıklar ve gerilimler karşısında uygun şekilde başa çıkamayan aktörlerin uyumsuz eylemlerinden ve önceliklerinden kaynaklanır (Scheffran, vd., 2009:10-12). Çatışma kavramı, normal uyumsuzluk yollarının başarısız olduğu olayları ve durumları tanımlamak için kullanılır. Bu olaylar, her zaman olmamakla birlikte sıklıkla şiddete dönüşebilir; bireyleri ya da grupları içerebilir; organize veya düzensiz olabilirler; kişisel, politik, veya başka bir biçimde motive edilmiş olabilirler (Burke, vd., 2015:579). Çatışma, bireylerin aynı olay ve olgu hakkında farklı ahlaki değer yargılara, görüşlere, fikirlere, gereksinimlerine ya da çıkarılara göre değerlendirmeye sahip olduklarında, kısacası olup bitenin nesnel bir şekilde anlamanın zorlaştığı durumlarda ortaya çıkabilir. Kişisel, toplumsal ve uluslararası düzeyde meydana gelen çatışmaların temel kaynağı etnik, dilsel, dinsel ve cinsiyet farklılığına bağlı olarak zihinlerde beslenen düşünce biçimleridir.

Farklı düzeylerde ortaya çıkan çatışma ve şiddetin kökeni, çok çeşitli düşünsel ve duyuşsal nedenlere bağılıdır. İnsanlık tarihi boyunca çatışma ve şiddetin hep var olduğu görülmektedir. Felsefe, tarih, psikoloji ve sosyoloji gibi birçok farklı disiplinin tarihsel süreçte meydana gelen etnik, dini veya siyasi birçok çatışma ve şiddetin varlık sebepleri üzerine kafa yorduğu görülmektedir. Düşünce tarihi boyunca insan doğası gereği kötü müdür? şeklinde tartışmalar, çatışma ve şiddet sorununun anlaşılması konusunda derinlemesine bilgi sağlar. Çatışma ve şiddet eylemlerinin merkezinde insan vardır. İnsanlık tarihi boyunca şiddet ve çatışmaların nedeni, insanların kendi varlık alanlarında karşılaştıkları belirli olay ve olguları ya da kişileri nasıl anladıkları ya da yorumladıkları ile ilgilidir. Bu nedenle, çatışmayı ya da şiddeti anlamanın yolu, insan denilen varlığı anlamaktan geçer. Her ne kadar çatışma ve şiddet kavramları zamana ve toplumdaki topluma farklılık gösterse de kişinin diğer insanları, olayları ve olguları nasıl değerlendirdiği ile ilgilidir. Bilhassa insanın değer anlayışı ve bunun temelinde kişinin insan anlayışıyla ilgilidir. Kişilerarası ilişkilerde, kişinin diğer kişilere veya gruplara yönelik tehdit algısı, insanın onurlu ve değerli bir varlık olduğu bilincinin önüne geçerse, insanın kendine özgü değeri göz ardı edilebileceğinden şiddet ve çatışma daha olası hale gelir.

İklim değışikliğinin bazı psikolojik faktörlerden dolayı kişilerarası şiddet olasılığını etkilediği sıklıkla dile getirilmektedir. Sıcak ve soğuk hava koşullarının bireylerin saldırganlık düzeyini artırdığı, düşmanlık ve şiddeti artırdığı belirtilmektedir (Koubi, 2019:4). Sıcaklık kalp atış hızını artırırken aynı zamanda algılanan uyarılmayı da azaltır. Bu, sıcaklığın uyarılma yoluyla saldırganlığı artırabileceğini düşündürmektedir. (Anderson ve Bushman, 2002:39-40). Çok sayıda araştırma artan sıcaklıkların kasıtlı cinayetler, cinsel suçlar ve bireysel saldırılar gibi bazı şiddet içeren suçları artırdığını öne sürmektedir. Bu bağlamda ABD'nin yedi şehri kapsayan bir araştırma, 2007 ile 2017 yılları arasında günlük ortalama sıcaklıktaki her 5°C'lik artışın, sonraki 0-8 gün içinde cinsel suçlarda %4,5'lik bir artışla ilişkili olduğunu gösterdi (Mahendran, vd., 2021:571). Ayrıca saldırganlık ve kişilerarası şiddet veya çatışma sadece yüksek sıcaklık artışlarında değil soğuk hava dalgalarında da ortaya çıkar. Uzun süre devam eden soğuk havalar kişilerde kronik strese neden olabilir. "Kronik stres depresyona neden olabilir ve depresyon sinirlilik ve öfkeyle ilişkilidir. Bazı durumlarda bu duygular şiddeti teşvik edebilir" (Prudkov ve Rodina, 2019:1). Baron ve Bell'in olumsuz duygulanımdan kaçış teorisine göre, hem sıcak hem de soğuk sıcaklıklar rahatsız edici boyutlara ulaştığında olumsuz duygulanım artar. Olumsuz duygulanım arttıkça hem saldırganlık hem de kaçış motivasyonlarının arttığı düşünölmektedir. Yüksek düzeyde olumsuz duygulanımda, durumdan kaçmak – baş etmek – mümkünse, kaçış güdüsü saldırgan güdüyü bastırır ve kaçma davranışı sonucunda saldırgan davranış ortaya çıkmaz. Kaçış bir seçenek olarak algılanmadığında daha saldırgan ve agresif davranışlara yol açacaktır (Aktaran Anderson ve Anderson, 1998:257).

İnsanın neden şiddetli ve saldırgan davranma eğiliminde olduğuna dair çok sayıda şiddet teorisi vardır. Geçmişten günümüze birçok filozof ve düşünür insanoğlunun bu eylemleri üzerinde kafa yormuştur. Örneğin Thomas Hobbes, "insanın" doğası gereği şiddete yatkın olduğunu savunur (Fry, 2019:23). Darwin'in şiddet teorisi açısından, insandaki saldırganlık evrimin bir ürünüdür. Ona göre saldırganlık, hayvanların ve insanların hayatta kalabilmek için şiddete başvurmak zorunda kalması nedeniyle gelişmiştir. Miller ve Dollard (1939), şiddetin her zaman hayal kırıklığının sonucu olduğunu belirtir. Dahası, hayal kırıklığı veya hüsrana karşı saldırganlıktan başka bir tepki olmadığını savunurlar (Delaney, 2013:11-12). Bazen insanların mutlak veya geçici yoksulluk veya gelir eşitsizliği duyguları, şiddet ve çatışma içeren böyle bir tepkiyi tetikleyebilir. Şiddetli çatışma riskini artıran sadece görel, mutlak ve geçici yoksulluk değil, aynı zamanda bireylerin ve grupların yaşamlarını iyileştirmek için harekete geçme fırsatlarının olmamasıdır (Barnett ve Adger, 2007:645). Fakat hayal kırıklığı az ya da çok saldırganlığa yol açar mı? sorusu önemli görünüyor. Çünkü hayal kırıklığının nasıl tanımlanacağı, yoğunluğu ve keyfi olup olmayacağı gibi bir dizi faktöre bağılıdır (Cohn ve Rotton, 2005:70).

Bazen insanlar, dahil olmanın doğru ve/veya gerekli olduğunu düşündükleri için şiddetli çatışmalara dahil olur veya bu çatışmaları destekler. Dahası bireyleri ve toplumları saldırgan tutum ve davranışlara ya da çatışmalara yönelten olay ve olguların kendisinden çok, insanların olay ve olgulara yükledikleri anlamlardır. Ayrıca Brzoska'ya göre, çıkarlar ve kimlikler rekabetçi bir yapıya sahip olduğundan, her ikisi de çatışmayı tırmandırma süreçlerine kolayca uyum sağlayabilir. Bunun yanı sıra, "(...). Çatışma potansiyel olarak değişime yol açar ki bu mutlaka olumsuz değildir. Ancak çatışmanın şiddete dönüşme potansiyeli de vardır". Ancak çıkar çatışmaları veya kimlik sorunları gibi bazı çatışmalar kendiliğinden veya aniden şiddete dönüşmez. Çatışmanın şiddete dönüşmesine yol açan bir süreç vardır. Bu süreci şekillendiren, tetikleyen veya sonlandıran birçok faktör vardır. Örneğin, toplumsal ve siyasi çatışmalarda, bir toplumun kendine özgü çatışma geçmişi, kurumların çatışmaları yönetme veya çözme konusundaki kapasite ve iradesi ile şiddeti örgütlenme altyapısı belirleyici bir rol oynar (Brzoska ve Fröhlich, 2015:11-12).

2. İklim Değişikliği ve İnsan Güvenliği

İklim değişikliğinin günümüzde insan güvenliğini nasıl tehdit ettiği ve gelecekte etkisinin nasıl artacağı önemli bir konudur. Bu nedenle insan güvenliği ile şiddet/çatışma arasındaki ilişkinin iklim değişikliği bağlamında ortaya konulması gerekmektedir. İklim değişikliğinin insan güvenliğine yönelik gelecekteki tehditlerini anlamak ve bunlarla mücadele etmek için bireysel, toplumsal ve devlet düzeyinde bir çabanın geliştirilmesi gerekli görünmektedir. Ancak bu aynı zamanda insani güvenliğin objektif bir şekilde anlaşılmasını da gerektirir.

Bireyin güvenliğin merkezinde olması gerektiği anlayışı, insani güvenlik kavramının temelini oluşturan 1994 İnsani Gelişme Raporu'nda en belirgin biçimde savunulmaktadır. "İnsan güvenliğinin iki temel boyutu olduğu söylenebilir. Birincisi, açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditlerden korunmaktır. İkincisi, günlük yaşam kalıplarındaki ani ve kırıcı bozulmalardan korunmak demektir". Dolayısıyla bu tanımda insani güvenlik, insanların yalnızca çatışmadan değil, aynı zamanda en dezavantajlı durumdakilerin yaşam koşullarından da kaynaklanan günlük güvensizlikleri ile ilgilidir (Floyd, 2008:57).

Fakat insani güvenlik kavramı, sıklıkla genel güvenlik kavramıyla birlikte kullanılmıştır. Diğer yandan güvenlik kavramı, uzun süredir devletler arasındaki çatışma varsayımları üzerinden ele alınmakta ve çoğu zaman bir ülkenin sınırlarına yönelik tehditlerle eş tutulmaktadır. Bu bağlamda devletler bu tehditlerden korunmak için sıklıkla silahlanma arayışına girmek zorunda kalmışlardır. Ancak günümüzde pek çok insan için güvensizlik duygusu, felaketlere yol açacak ve tüm dünyayı etkileyecek bir olayın korkusundan çok, iş güvenliği, sağlık güvenliği, gelir güvenliği, çevre güvenliği, maddi ve manevi alanlara yönelik bireysel saldırılara karşı güvenlik gibi günlük hayata ilişkin kaygılardan kaynaklanmaktadır. Bireylerin çalışma özgürlüğünün kısıtlanması veya engellenmesi, sağlık koşullarından yeterince yararlanılmaması, gelir eşitsizliği gibi durumlar tüm dünyada insani güvenlik bağlamında kaygı uyandırmaktadır. Nitekim yukarıda belirtilen kaygıları içeren insani güvenlik, hem gelişmiş zengin ülkelerdeki hem de az gelişmiş yoksul ülkelerdeki insanları ilgilendirmektedir (UNDP, 1994:3). Dahası insani güvenlik insanı merkeze alan bir kavram ve olgudur. Her bir kişinin sırf insan olmasından dolayı sahip olması ve korunması gereken haklarını öncülleyen bir kavramdır. İnsani güvenlik, bireylerin bir devlet ve toplumda insana yaraşır bir yaşam sürmelerini sağlayacak –barınma, çalışma, sağlık, güvenlik ve fırsat eşitliği gibi– insana özgü birtakım olanakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi ile ilgilidir. Temel olarak, orduları ve silahlanma mekanizmalarını güçlendirmekle ilgili değildir. Toplumdaki her bir bireyin hiçbir farklılık gözetmeksizin en temel insani ihtiyaçlarını karşılama ve bunları kendi başlarına ulaşabilme fırsatlarına sahip olması ile ilgilidir. Başka bir deyişle, kişilerin insana özgü yaşama olanaklarının korunması ve geliştirilmesiyle ilgili olarak insanın onuru ve değeri ile ilgilidir.

İnsan güvenliği, güvenlik kavramını insan yaşamına yönelik temel tehditleri bireysel, sivil-politik ve ekonomik-sosyal-kültürel insan hak ve özgürlükleri açısından ele alır. Bu kavramlar, insana yönelik keyfi

şiddet eylemlerinden korunmayı ve insanın refah düzeyini bozan ve birey ya da grup olarak insanın hayatta kalmasını tehdit eden ekonomik yoksunluklardan kurtulmayı içerir (Messer, 2010:23).

Güvenlik ve yönetim konularında iklim değişikliğinin rolüne ilişkin tartışmalarda kavramlar genellikle farklı anlamlarda kullanılmaktadır. İklim değişikliği ve güvenlik ilişkisi bağlamında genel olarak üç temel güvenlik düzeyi tanımlanabilir (Alman Teknik İşbirliği Topluluğu-GTZ, 2008:17):

(1) Bireysel veya insani güvenlik: Bu düzey, bireylerin yiyecek, su ve barınma şeklindeki temel ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgilidir. Bu anlamda güvenlik, ihtiyaçtan kurtulma olarak formüle edilebilir. Birey, insan güvenliği ve “geçim güvenliği” genel olarak eşanlamli olarak kullanılabilir.

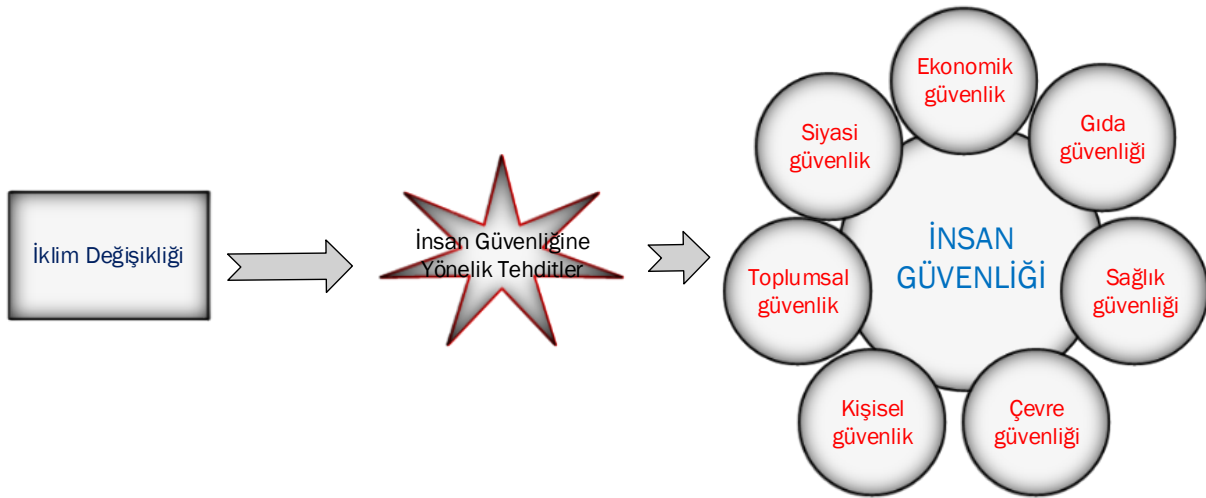
(2) İç güvenlik: İklim değişikliği bağlamında ikinci düzey, iklim değişikliğinin etkilerinin, farklı nüfus grupları arasındaki veya söz konusu devlet ile toplumdaki bir grup –veya gruplar– arasındaki devlet içi çatışmaları (şiddetli) ne ölçüde etkilediğiyle ilgilidir.

(3) Uluslararası güvenlik: Üçüncü düzey, devletler arasındaki çatışma potansiyeli (yani “eyaletler arası” çatışmalar) ve iklim değişikliğinden büyük ölçüde etkilenen uluslararası güvenlik konuları ile ilgilidir. Bu, su kullanımıyla ilgili potansiyel çıkar çatışmalarının yanı sıra devletlerin çöküşü veya devletler içindeki şiddetli çatışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek bölgesel istikrarsızlaştırıcı olayları içerir.

İnsanın sahip olduğu bazı hak ve özgürlükler de olduğu gibi, insani güvenlik de varlığından çok yokluğunda veya sınırlılığında daha kolay tanımlanır ve hissedilir. Ancak, insan güvenliğinin ortadan kaybolduğu durumlara dayalı tanımlar yeterli ve doğru olmayabilir, daha belirgin/özgün bir tanıma ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, insan güvenliğinin iki temel yönü olduğu söylenebilir: Birincisi, beslenme ve sağlık hakkı gibi temel insan haklarının kullanılmasına ya da temel özgürlüklere yönelik – otoriter/baskıcı– tehditlerden korunma anlamına gelir. İkincisi, gerek aile içinde gerekse çalışma ortamında veya topluluklarda yaygınlık gösteren günlük yaşam biçimlerindeki insan onuruna aykırı tutum ve davranışlardan korunma anlamına gelir. Bu tehditler, milli gelir ve kalkınmanın herhangi bir düzeyinde ortaya çıkabilir. Aynı zamanda insan güvenliğine yönelik kayıplar yavaş ve sessiz bir süreç şeklinde ilerleyebilir. Yanlış politika tercihleri veya uygulamaları nedeniyle insan ürünü olabileceği gibi, doğa kaynaklı veya her ikisinin bileşeni olabilir (UNDP, 1994:23).

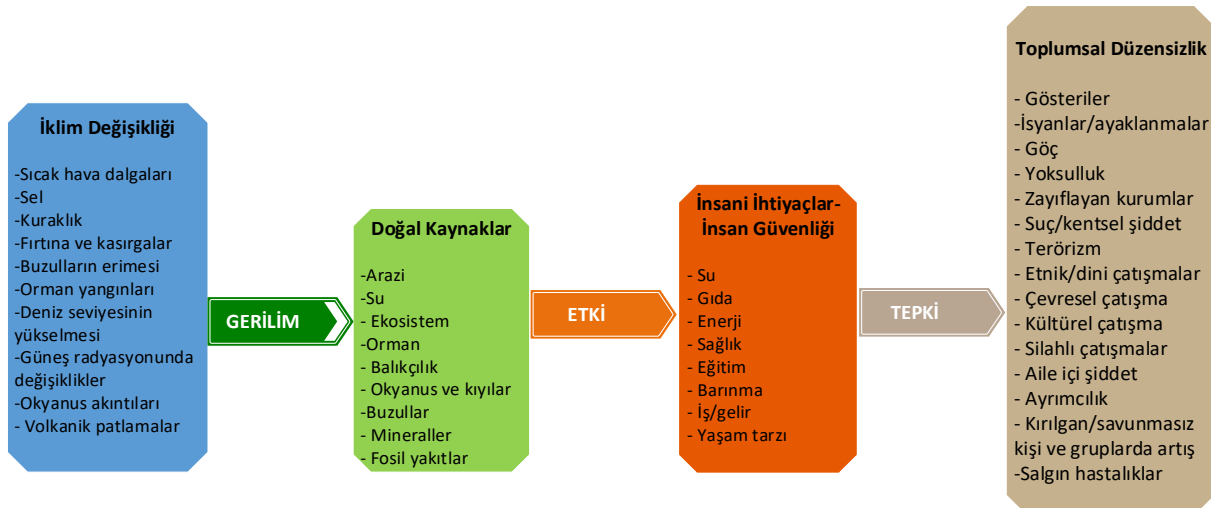
İnsani güvenlik sadece olumsuz felaket potansiyelleri ve varsayımlar ile ilgili değil, her şeyden önce çocuk ölümlerinin olmaması veya minimum düzeyde olması, salgın hastalıkların önlenmesi, özgürlük ve iş güvenliğinin kesintiye uğramaması, etnik gerilimlerin olmaması, farklı düşünce ve fikirleri susturma girişiminin olmaması gibi konular ile ilgilidir. Sonuçta “insani güvenlik, silahlarla ilgili bir endişe değil, insan yaşamı ve onuru ile ilgili bir endişedir. İnsan güvenliği evrensel bir endişedir” ve insan hakları açısından tüm insanlar için ortak tehditleri içerir. İnsan güvenliğinin bileşenleri birbiriyle bağlantılıdır. Dünyanın herhangi bir yerinde insan güvenliğine yönelik tehditler ortaya çıktığında, tüm ulusların bunlarla başa çıkmak zorunda kalma olasılığı vardır. Kıtliklar, salgın hastalıklar, çevre kirliliği, etnik gerilimler ve sosyal ayrımcılık gibi benzer olaylar artık herhangi bir ülkenin ulusal sınırları içinde münferit olaylar değildir (UNDP, 1994:22). İklim değişikliğinin insan güvenliği üzerindeki etkilerini anlamak, birden çok ölçek ve sektördeki sosyal ve çevresel süreçler hakkında bilgi ve kanıt gerektirir. İklim değişikliği ile geçim kaynakları, kültür, göç ve çatışma arasındaki ilişkiler hakkında teoriler oluşturmak ve bunların doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemek için, birden çok yerde ve uzun süreler boyunca toplanan daha kapsamlı kanıtlara ihtiyaç vardır. Bu aynı zamanda geçim kaynaklarının iklim değişikliğine duyarlılığının analiz edilmesini de gerektirir (Field, vd., 2014:760).

Şekil 1: İklim Değişikliği ve İnsan Güvenliğine Yönelik Tehditler

Görünen o ki, insan güvenliği ile kastedilen güvenlik, bölgesel veya askeri güvenlik gibi bir savunma kavramına tekabül etmiyor. Orduların ordulara karşı güç kullanarak gerçekleştirdikleri bir duruma karşılık gelmiyor. Küresel düzeyde düşünüldüğünde, özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle, insan güvenliği artık nükleer soykırım ya da kimyasal savaş tehditlerine karşı korunma stratejileri anlamına gelmiyor. Bunun yerine iklim değişikliği, göç ve yoksulluk gibi uluslararası sınırları aşan tehditlere yanıtlar vermek anlamına gelir. İnsan güvenliğine yönelik bazı küresel zorluklar, ulusal sınırları aşan mücadele ve iş birliği ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Çevresel tehditler en bariz olanlardan biridir: “arazi tahribatı, ormansızlaşma ve sera gazı emisyonları dünya çapında iklim koşullarını etkiler” (UNDP, 1994:24,34). Fakat iklim değişikliğinin insan güvenliğine yönelik söz konusu tehlikeler karşısında ortak bir mücadele ve iş birliğinin sağlanmasının önünde önemli sosyal-kültürel engeller bulunmaktadır. Çünkü iklim değişikliği olgusu görüldüğü kültüre bağlı olarak farklı şekillerde algılanabilmektedir. Benzer şekilde hava olayları, risk ve bu tür tehlikelere uyum sağlama ihtiyacının çok farklı kültürel ifadeleri vardır (Field, vd., 2014:763).

Şekil 2: İklim Değişikliği, Doğal Kaynaklar, İnsan Güvenliği ve Toplumsal Etkileri

Kaynak: Scheffran, J., Link, P. M., & Schilling, J. (2012)'dan uyarlanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi iklim değişikliği, bireylerin hayatta kalmasını sağlayan geçim kaynaklarını kesintiye uğrattığı, kültürü ve bireysel kimliği tehlikeye attığı, insanların kaçınmayı tercih ettiği göçü artırdığı ve devletlerin bireylere insana yakışır bir yaşam sağlama kabiliyetini baltaladığı için insan güvenliğini birçok yönden tehdit etmektedir (Field, vd., 2014:762). İklim değişikliğinin, insan güvenliği

ile ilgili olarak özgürlük, gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi insana özgü olanakların gerçekleştirilmesinde veya korunmasında önemli rolü olan devlet üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri, çatışma ve şiddet riskini arttırabilecektir.

3. İklim Değişikliği ve Çatışma

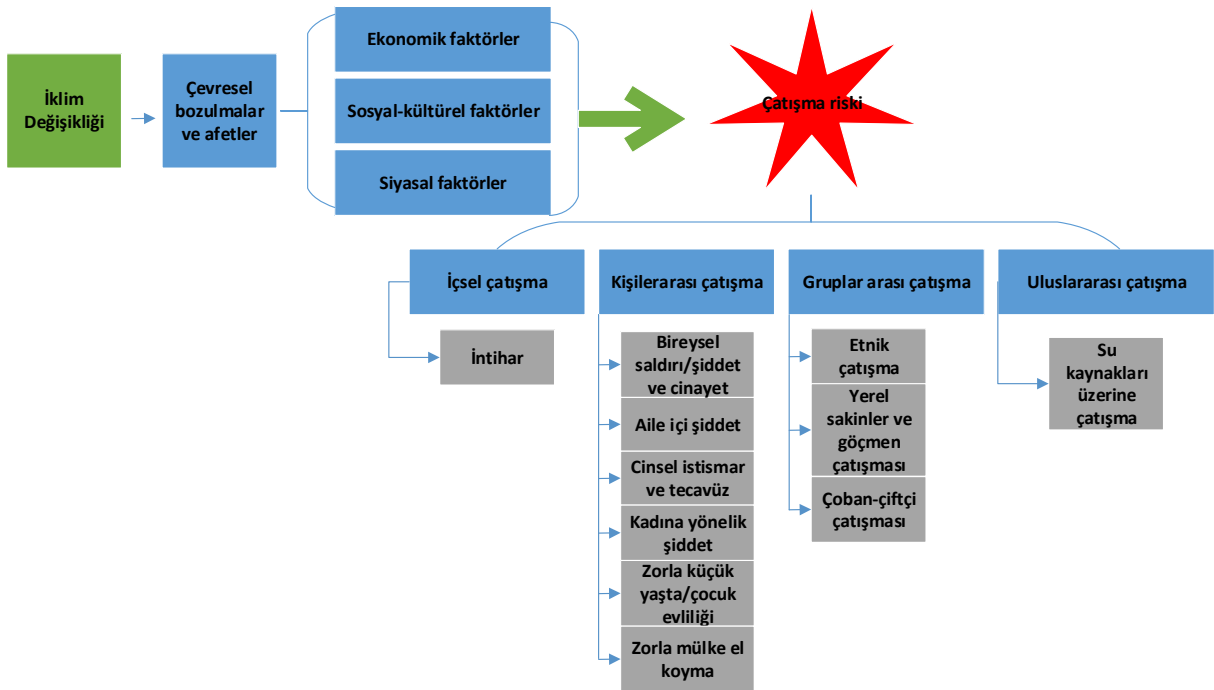
Eski çağlardan bu yana gerek iklim değişikliğinin etkisi gerekse diğer sebeplerle meydana gelen felaketler çok sayıda insan kayıplarının yanı sıra ekonomik, toplumsal ve siyasi sonuçlar doğurmuştur. Depremler, volkanik patlamalar, tsunamiler, kasırgalar, salgın hastalıklar ve seller gibi doğal afetlerin büyük siyasi sonuçları olabileceği Sparta'yı büyük bir depremin vurduğu MÖ 465/464'ten beri iyi bilinmektedir. O tarihten günümüze kadar yaşanan birçok felaket, etkilenen ülkelerin siyasi atmosferinde derin etkiler yaratmıştır. Bunlardan bazıları arasında "Lizbon (1755), Peru (1970), Nikaragua (1972) ve Guatemala'daki (1976) depremler; Dominik Cumhuriyeti (1930), Haiti (1954) ve Doğu Pakistan'da (1970) kasırgalar; 1902'de Martinik adasında volkanik patlama; 2004 Hint Okyanusu Tsunamisi –özellikle Endonezya ve Sri Lanka ile ilgili olarak–; ve Sahra-altı Afrika'da kuraklık ve çölleşme" gösterilebilir. Tüm bu olaylar, sömürgeci sistemlerin genişlemesinin durdurulması, yozlaşmış rejimlere karşı direnişin körüklenmesi, diktatörlüklerin yerleşmesi, devam eden çatışmaların ve/veya isyanların –kaynak temelli çatışmalar dahil– kısıktırılması veya tırmandırılması ya da uzun süren düşmanlıkların sona erdirilmesi için elverişli bir ortam yaratılmasıyla çeşitli şekillerde ilişkilendirilmiştir (Nel ve Righarts, 2008:160).

Çevresel olaylar, çok sayıda can kaybına ve yıkıma neden olan ve mağdurların şikayetlerine yol açan durumu düzeltmek için şiddeti düşünmelerine neden olma potansiyeline sahip olaylardır. Ancak insanların ani ve kısa süreli çevresel olaylar ile uzun vadeli çevresel olaylar karşısında gösterdikleri tepki ve dolayısıyla çatışma eğilimi farklılık gösterir. Nitekim ani, kısa süreli çevresel olaylar çoğu kişiyi aynı derecede etkileyebilmekte ve insanlar bu olaylara yalnızca kısa bir süre maruz kalmaktadır. Bu nedenle çatışma algısını artırabilecek yoksunluk ve şikayetlerin gelişme olasılığı daha düşük olabilir ve hatta ortak bir kader ve dayanışma duygusunu ortaya çıkarabilir. Buna karşılık, kademeli, uzun vadeli çevresel olaylar, uyum sağlama kapasitelerindeki farklılıklardan ve daha uzun süre maruz kalma süresinden kaynaklanan göreceli yoksunluğu teşvik ederek çatışma algısını artırabilir. İklim olaylarına sürekli maruz kalma ve başarısız uyum böylece bireyin –göreceli– yoksunluğunu ve çatışma algısını artırır. Ayrıca, çevresel koşulların zorlukları karşısında refah düzeyi yüksek olan insanlar –elit gruplar– bir şekilde yaşam standartlarını korumak için olanakları kullanabilirler, ancak çevre koşullardaki değişiklikler toplumun diğer bireyleri tarafından daha şiddetli hissedilebilir ve daha fazla huzursuzluğa neden olur. İşte bu ekonomik ve politik eşitsizlikler, bireylerin çatışma algılarını şekillendiren göreceli yoksunluk ve şikayetleri tetikleyebilir (Koubi, vd., 2018:908-912). İklim değişikliğinin veya doğal afetlerin etkilerine dair tüm bu şikayetler, keskin tutum ve davranışları artırabilir ve böylece güçlü bir eylem motivasyonu sağlayabilir. Şiddetli açlık, hastalığın yayılması ve çaresizlik duygusu, özellikle de kamu otoritesinin felaketin etkilerini hafifletme veya kıt kaynakları etkili bir şekilde organize etmede yetersiz olduğu algısı ile birleştiğinde, şiddet içeren davranışlarda bulunma eylemleri daha da artabilir. Ayrıca kuraklık gibi bir tehlikenin kıtlığa dönüşmesinden bir şekilde devletin sorumlu olduğu inancı ve buna bağlı olarak devletin meşruiyetinin azalması şiddet de dahil olmak üzere harekete geçme motivasyonunu artıracaktır (Nel, vd., 2008:166). Buna karşılık, eğer iklimle ilgili doğal afetler artan sosyal uyuma ve zorluklar karşısında artan bir birlik/dayanışma duygusuna katkıda bulunuyorsa, afetler bireysel isyan etme eğilimini azaltabilir (Slettebak, 2012:169). Bu nedenle, çevresel değişim şiddetli çatışmaları artırabilir veya ortak sorunları çözmek için iş birliğini teşvik edebilir. İklim risklerinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde insan güvenliğine zarar verip vermeyeceği ve büyük çatışmaların kaynağı haline gelip gelmeyeceği, toplumsal yapılar, kurumsal çerçeveler ve siyasi stratejiler tarafından şekillendirilen ilgili aktörlerin tepkilerine/yanıtlarına ve öğrenme mekanizmalarına bağlıdır (Scheffran, vd., 2009:12).

İklim, yalnızca bilimsel veya teknik bir mesele değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir meseledir. Çünkü, iklim insanoğlunun her zaman kollektif tarihselliğinin ve bireysel varlığının bir özelliği ile bağlantılıdır. Bir insanın fiziksel olarak nasıl görüldüğü, ne yiyip giydiği, nerede yaşadığı, nasıl hissettiği, nelere değer verip vermediği gibi pek çok husus iklimin etkileri ile ilgilidir. İklim, insanı hem fiziksel hem de zihinsel olarak etkileme ve davranışlarını şekillendirme potansiyeline sahiptir. İklim, insanın tepkisel eylemi için yol gösterici bir güç olabilir (Fry, 2019:158). Söz konusu tepkisel eylem, kişinin hem kendine hem de başkalarına karşı farklı şiddet ve çatışma türlerini içerir. İklim değişikliği bağlamında ortaya konulabilecek genel anlamda bir çatışma; intihar, aile içi şiddet, tecavüz, hırsızlık, iç isyanlar ve iç savaş ya da bölgeler arası şiddet eylemleri dahil olmak üzere birçok insanlık dışı tutum ve davranışı kapsar. Ancak, iklim değişikliğinin olası etkilerinden kaynaklanan bu tür eylemler tüm bireyler ve toplumlar için geçerli olmadığından, iklim değişikliği her zaman çatışma riskine yol açmamaktadır.

Şekil 3: İklim Değişikliği ve Olası Çatışma Türleri

Birçok biçimde ortaya çıkan şiddet ve çatışma olgusunu tek bir model ve teori ile açıklamak mümkün değildir. Herhangi bir çatışma, çok sayıda ve farklı faktörün etkisi altında ve nadiren tek başına ortaya çıkar; Çatışmaya yol açan süreçler çok boyutlu ve karmaşıktır. Aynı şey, doğal kaynaklar ile çatışma arasındaki ve daha spesifik olarak iklim değişikliği ile çatışma arasındaki bağlantı için de geçerlidir (Blondel, 2012:15). İklim değişikliğinin doğrudan şiddetli çatışmaya mı neden olduğu oldukça belirsizdir. İklim değişikliğinin çatışmayı mı yoksa barış ve iş birliğini mi destekleyip desteklemediği, ilgili aktörlerin olayları ve olguları nasıl algıladıklarına ve tepkilerine bağlı olup, tüm bunlar siyasal ve toplumsal yapılar ve kurumlar ile ilişkilidir. İklim değişikliği ve çatışma arasındaki ilişkisi oldukça karmaşıktır ve siyasi, sosyal ve ekonomik koşulların bir parçasıdır. Ayrıca iklim değişikliği dünyanın her bölgesini farklı şekilde etkilediğinden ve her ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı farklı olduğundan iklim, güvenlik ve çatışma ilişkisi farklı sonuçlar doğurmaktadır (Scheffran ve Battaglini, 2010:32). Bu nedenle, şiddet ve/veya çatışmanın ortaya çıkmasına neden olan olaylar dizisi her zaman çok faktörlü ve karmaşıktır ve çoğu zaman tek bir tetikleyici faktör belirlemek mümkün değildir (Schaar, 2018:9). Bu açıdan bakıldığında Burke (vd.,2015), iklim koşullarının tek başına çatışmalara neden olmayacağını belirtmektedir. Ancak iklim koşullarındaki değişiklikler, belirli sosyal etkileşimlerin meydana geldiği koşulları değiştirebilir ve bu nedenle ortaya çıkan çatışma olasılığını değiştirir.

potansiyeline sahiptir. Bu, yağmurlu günlerde araba kaza oranlarındaki artışa benzer. Araba kazalarının meydana gelmesi neredeyse çoğu zaman bir şekilde sürücü ya da mekanik hatadan kaynaklanır; bununla birlikte, yoğun yağış, sürücünün herhangi küçük ve önemli bir hatası ile birleştiğinde büyük bir zincirleme kaza meydana gelme riskini artırabilir. Sürücü veya mekanik hata olasılığı yoksa yağmurun araba kaza oranları üzerinde hiçbir etkisi olmayabilir, ancak yağmur yağmasaydı yine de bazı kazalar olabilirdi. Bu yüzden Burke, Hsiang ve Miguel'e göre, iklim koşulları, çatışmaların meydana gelmesi için ne gerekli ne de yeterli bir koşuldur, fakat iklim koşullarındaki değişiklikler, çatışmaya zemin oluşturabilecek diğer ilgili faktörleri canlı tutarak, çatışmanın olasılığı ve yoğunluğu üzerinde belirgin bir etkiye sahip olabilir (Burke, vd., 2015:579). Örneğin şiddetli seller, etkilenen bölgelerdeki yerleşim alanlarını ve geçim kaynaklarını yok ederek, etkilenen bölgelerden toplu göçlere yol açabilir. Ani bir göçmen akını, iç göç modellerini bozabilir, çarpık kentleşmeye yol açabilir ve alıcı bölgelerde iş, barınma ve diğer kaynaklar için rekabeti artırabilir. Bu, göçmenler ve yerel halk arasında güvensizlik yaratabilir ve farklı etnik gruplara mensuplarsa etnik gerilimleri artırabilir (Ghimire ve Ferreira, 2015:27). Derin tarihsel kökleri olan bazı gerilimler, iklim değişikliği nedeniyle şiddetli çatışmalara dönüşebilir. Nitekim özellikle Nijerya'da çobanlar ve çiftçiler arasında çok sayıda insanın ölümüne neden olan çatışmalar bugüne kadar devam etmektedir. Suleiman ve Salisu'nun Nijerya'nın Kaduna eyaleti Giwa yerel yönetim bölgesi örneğinde yaptığı çalışmada, iklim değişikliği nedeniyle bölgede kuraklık, çölleşme, öngörülemeyen yağışlar ve artan sıcaklıkların, kıt doğal kaynakların kontrolü için sürekli rekabet halinde olan çiftçi ve çoban arasındaki çatışmaları arttırdığı görülmektedir. Söz konusu araştırmada, bölgede iklim değişikliğinin olumsuz etkileri sonucunda çiftçiler ve çobanlar arasında sosyal ve psikolojik rahatsızlıklar (%65), can kaybı (%67), mülklerin tahrip edilmesi (%73), zorunlu göç ve yerinden edilme (%74) artış gösterdiği bulgularına ulaşılmıştır (Suleiman ve Kasimu, 2022:129).

Benzer şekilde Kuzeybatı Kenya'da yer alan Turkana'da da yaşanan kuraklıkla birlikte bölgenin yağmurla beslenen su ve mera kaynaklarına bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan gruplar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Turkana, kuraklık ve çatışma arasındaki doğrudan bağlantının bir örneği olarak ifade edilmektedir. Turkana'lı kimi gruplar diğer gruplarla, özellikle de Etiyopya kökenli Pokotlar ve Uganda'yla şiddetli çatışmalara karıştı. Bu çatışmalar genellikle 'baskın' adı verilen şiddetli hayvan hırsızlıkları ve bireylere ve hatta köylere doğrudan saldırılar şeklini aldı. 2006 ve 2009 yılları arasında Turkana'da baskınlara bağlı olarak 592 ölüm gerçekleşti (Ide, v.d., 2016:292). Benzer şekilde Kenya ve Etiyopya sınırında Turkana ve Merille halkları arasında uzun yıllardan beri devam eden şiddetli çatışmalar da esas olarak sıcak ve yarı kurak iklimlerde hayatta kalma mücadelesine dayanmaktadır. Çünkü bu iki grubun sayısı da binleri buluyor ve hayatta kalabilmek büyükbaş hayvana ve tarımsal uygulamalara bağlı. Bölgede yaşanan kuraklık, ekilebilir tarım arazilerinin ve erişilebilir su kaynaklarının azalmasına neden oldu. Turkana ve Merille halkı arasındaki gerilim ve çatışmalar, 1950'lerin sonlarında büyükbaş hayvan baskınları ve arazi talepleri ve otlaklar nedeniyle yaşanan cinayetlerle başladı ve bu gerilimler günümüzde de devam etmektedir (Powers, 2011).

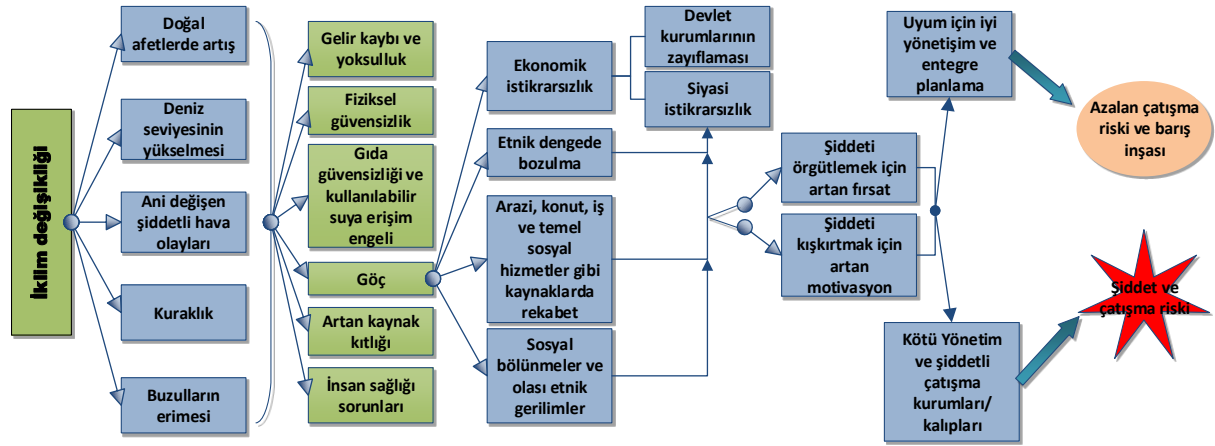
Geçtiğimiz yıllarda iklim koşulları nedeniyle yaşanan çatışma ve şiddet eylemlerine örnek olarak Bengal Körfezi kıyı bölgesinde yaşananlar gösterilebilir. 1950'lerden bu yana, genellikle doğal afetler, arazi kıtlığı, arazi bozulumu ve yoksulluk gibi sebepler nedeniyle yaklaşık 12 ile 17 milyon Bangladeşli, çoğunlukla Hindistan'ın Assam ve Tripura eyaletlerine – genellikle yasadışı yollardan– göç etmek zorunda kaldı. Ağırlıklı olarak "iklim bağlantılı" olan bu göç hareketi, Bengalli göçmenlerin gittikleri bölgelerdeki yerel halk ile sosyo-ekonomik, etnik ve dini gibi benzer nedenlerle çatışmalarına yol açmıştır. Göçmenler göç alan bölgelerdeki ekonomiyi, toprak dağılımını ve siyasi güç dengesini değiştirdi. Assamlılar yeni gelenleri topraklarını çalmakla suçladı ve 1980'lerin başında yerli göçmen şiddeti patlak verdi. Bengalliler ile Assamlılar arasında yaşanan şiddet sonucu her iki tarafta da binlerce kişi hayatını kaybetti. Ayrıca Tripura eyaletinde uzun yıllardır nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Budist veya Hıristiyan nüfus, Assam eyaletinden farklı olarak Bengali göçü nedeniyle azınlık haline geldi.

1947'de yaklaşık %90 olan bu nüfus, 1981'de toplam nüfusun yalnızca üçte birini oluşturuyordu. Toprak ve diğer kaynaklar için Bengali göçmenlerle giderek artan bir rekabet içinde olan yerel halk, 1980'den 1988'e kadar yoğun bir şekilde şiddete yöneldi (Reuveny, 2007:5-6).

Çevre güvenliği alanında yapılan bazı çalışmalar, çevresel değişimin göç, tarımsal ve ekonomik gerileme gibi sosyo-kültürel değişkenler üzerindeki etkisi ve başta devlet olmak üzere kurumların zayıflaması yoluyla çatışmaları etkilediğini ortaya koymaktadır. Nel ve Righarts (2008) tarafından yapılan araştırma, tsunamiler, seller, kasırgalar, salgın hastalıklar, sıcak hava dalgaları ve doğal afetler gibi iklim felaketlerinin silahlı çatışma riskini artırdığını göstermektedir. Nel ve Righarts, iklim felaketleri ve doğal afetlerin, özellikle düşük ekonomik büyümeye, orta ve yüksek düzeyde eşitsizliğe, karışık siyasi rejimlere, daha önceden var olan çatışmalara sahip olan ülkelerde, hem kısa hem de orta vadede şiddetli sivil/iç çatışma riskini önemli ölçüde artırdığı sonucuna varmışlardır. Nel ve Righarts (2008), özellikle, aniden ve kısa sürede meydana gelen – yıkıcı çevresel değişimin– doğal afetlerin kısa ve orta vadede şiddetli iç çatışma riskini önemli ölçüde artırdığına dair kanıtlar sunarlar. Bu bağlamda, depremlerin ve volkanik patlamaların iklimle ilgili felaketlerden biraz daha yüksek iç çatışma riski taşıdığını öne sürerler (Nel ve Righarts, 2008:159-160). Besley ve Persson (2011) tarafından yapılan araştırmada da iklim felaketleri ve doğal afetlerin siyasi şiddet ve iç savaş olasılığını artırdığı görülmektedir (Besley ve Persson, 2011:1437). Hsiang (vd., 2013), iklimin çatışmadaki tek ve hatta birincil itici güç olmadığını belirtmekle birlikte, büyük iklim değişiklikleri meydana geldiğinde, bunların çeşitli bağlamlarda çatışma vakası üzerinde önemli etkileri olabileceği sonucuna varmışlardır. İklim değişkenlerindeki her bir saniyelik değişimin hem kişilerarası ortalama çatışma oranında hem de gruplar arası çatışma oranında artışa neden olduğu tespit edilmiştir (Hsiang, vd., 2013: 1235367-10,12). 1950'den 2004'e kadar olan verileri kullanan Hsiang (vd., 2011), El Niño Güney Salınımı yıllarında tropik bölgelerde iç çatışmaların El Niña yıllarına göre iki kat daha fazla olduğunu buldu. El Niño Güney Salınımının 1950'den bu yana tüm iç çatışmaların %21'inde rol oynayabileceğini gösteren sonuç, modern toplumların istikrarının küresel iklimle güçlü bir şekilde ilişkili olduğunun ilk göstergesidir (Hsiang, vd., 2011:438-439). Ancak, Bernauer (vd., 2012), çevresel değişikliklerin sistematik olarak olmasa da belirli koşullar altında şiddetli çatışma riskini artırabileceğine dair kanıtlar sunar. Ayrıca doğrudan ve genel bir iklim çatışması bağlantısı kavramını destekleyen ampirik kanıt temelini zayıflığını da vurgularlar (Bernauer, vd., 2012:6).

Ancak iklim değişikliği, yalnızca belirli koşullar altında ve bazı sosyo-politik faktörlerle etkileşim halinde silahlı çatışma riskini artırabilir. Örneğin doğal kaynaklara bağımlı toplumlarda yenilenebilir kaynakların kıtlığı işsizliğe, geçim kaynaklarının kaybına ve ekonomik faaliyetlerin azalmasına yol açarak kamu gelirlerinin kamu hizmetlerini karşılayamayacak seviyelere düşmesine neden olabilir. Öte yandan, özellikle heterojen toplumlarda kaynaklar için artan rekabet, sosyal bölünmeleri –özellikle etnik kimlikleri– artırabilir ve giderek daha radikalleşen bir nüfus ve belirli gruplar tarafından kendi amaçları için kullanılma fırsatı yaratabilir. Ayrıca, azalan devlet gelirleri, kamu mal ve hizmetlerinin dağıtımını engelleyebilir, siyasi meşruiyeti baltalayabilir ve iktidara yönelik meydan okumalar daha yüksek düzeyde dile getirilebilir (Buhaug, vd., 2008:20).

Şekil 4: İklim Değişikliği ve Olası Çatışma Yolları

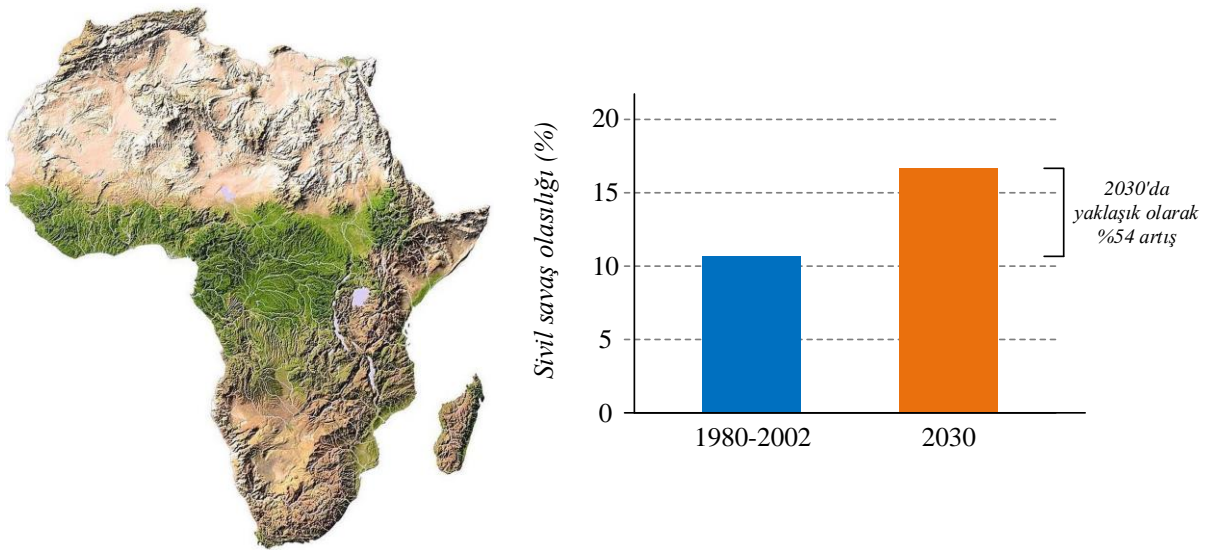
Kaynak: Buhaug, H., vd., (2008) & Smith, D., vd., (2007) ve yazarın öngörüsü.

İklim değişikliği ve çatışma arasındaki olası bağlantılar, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BM, 2009) dahil olmak üzere birçok aktörün sürece dahil olmasına yol açtı. Darfur gibi bazı iç savaşların iklim şartlarından dolayı çıktığı vurgulandı (Hendrix ve Salehyan, 2012:36). Ayrıca, çatışmaya yol açan çevresel ve siyasi faktörlerin ortak özellikleri dikkate alındığında, Darfur iç savaşının “ilk iklim değişikliği çatışması” olarak nitelendirildiği görülmektedir (Sova, 2017). BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, Darfur'daki çatışmayı dünyanın ilk iklim değişikliği çatışması olarak nitelendirdi. Buradaki ana varsayım, iklim değişikliğine bağlı olarak değişen yağış düzenlerinin neden olduğu su kıtlığının Darfur'daki çatışmaya katkıda bulunduğudır (Popovski, 2017). Bu yüzden Darfur'un sık sık çölleşmenin yiyecek ve su kıtlığına sebep olmasından dolayı iç savaşa ve etnik temizliğe yol açtığı bir vaka olarak anılmasının nedeni budur (Salehyan, 2008:318). Fakat Darfur'daki kuraklık şüphesiz rakip grupları kaynaklar için rekabete soksa da, bu rekabet sırasında birçok farklı olay rakip grupları çatışma durumuna sokmuş olabilir, bu nedenle kuraklık tek başına oradaki şiddeti açıklayamaz, çünkü Kuzey Nijerya gibi diğer bölgelerdeki benzer rekabet yerel, düşük seviyeli şiddetten fazlasına neden olmamıştır (Brown, vd., 2007: 1148). Yine de gıda kıtlığı ve açlık, özellikle Sahra-altı Afrika'da olmak üzere birçok ülkeye özgü sorunlardır, ancak başka yerlerdeki benzer sorunlar büyük çaplı şiddete yol açmamıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre, Malavi, Zambiya, Komor Adaları, Kuzey Kore ve Tanzanya'da gıda kıtlığı ve yetersiz beslenme nüfusun üçte birinden fazlasını etkilemesine rağmen, bu ülkelerin hiçbiri tam anlamıyla iç savaş yaşamadı (Salehyan, 2008:318-319). Aynı şekilde, Theisen (vd., 2012), kuraklığın Afrika'daki iç çatışmalar üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Afrika iç savaşlarının orantısız bir şekilde siyasi olarak dışlanmış bölgelerde meydana geldiği ve ani yerel kuraklıkların bir iç savaşı tetiklemediği sonucuna vardılar. Başka bir deyişle, kuraklık ile iç savaşın başlaması arasında doğrudan, kısa vadeli bir ilişki olmadığını göstermektedir. Kuraklığın tek başına silahlı bir isyana neden olmadığı, ancak belirli koşullar altında gizli bir çatışmayı tetikleyebileceği belirtiliyor (Theisen, vd., 2012:4-7). Kısacası, kuraklığın iç çatışma riskini belirgin bir şekilde arttırması, kuraklıktan etkilenen nüfusun orantısız bir şekilde zarar gördüğü, ayrıca şiddet içermeyen siyasi protesto kanallarından mahrum bırakıldığı savunmasız bir tarım ekonomisi ve etnopolitik marjinalleşme bağlamında muhtemel görünmektedir. “Bu anlamda kuraklık, insanları isyana sürükleyen bardağı taşıran son damla olabilir” (Theisen, vd., 2011:89). Yerel düzeydeki bir iç savaş riskinin temel belirleyicisi, çevresel sorunlardan çok etnopolitik dışlanma ile ilgilidir. Başka bir deyişle, devlet içi silahlı çatışmaların ve iç savaşın başlıca nedenleri çevresel değil, siyasidir (Theisen, vd., 2012:19). Ayrıca, Brückner ve Ciccone'ye göre, Sahra Altı Afrika'da artan yağışların iç savaşın başlamasında önemli bir etkisi olmadığı bulundu. Sahra Altı Afrika'da iç savaşın başlamasına neden olan etkilerin çoğunlukla ekonomik, sosyal ve politik faktörlere bağlı olduğu görülmektedir (Brückner ve Ciccone, 2010: 521). Benzer şekilde Raleigh'e göre, Sahra Altı Afrika'da toplumsal çatışma riski büyük

ölçüde etnik grupların büyüklüğüne ve önemine bağlıdır. Örneğin “kapasitesi düşük ve siyasi açıdan ilgisiz alanların, iklim değişikliğine karşı artan kırılganlığı telafi etmek için hükümete karşı önemli bir kampanya başlatması pek olası değildi” (Raleigh, 2010:69-70).

Öte yandan Burke vd. (2009), “küresel iklim değişikliğinin Sahra altı Afrika'daki silahlı çatışmalar üzerindeki potansiyel etkisinin ilk kapsamlı incelemesi” bağlamında yaptıkları çalışmada, Afrika'da iç savaş ile sıcaklık arasında güçlü bağlantılar bulmuş ve Afrika'daki sıcaklık artışının daha fazla olduğu yıllarda savaşın başlaması üzerinde önemli ölçüde pozitif etkiye sahip olduğunu bulunmuştur. Önümüzdeki yıllarda sıcaklık eğilimlerinin iklim modeli tahminleriyle birleştiğinde, sıcaklığa verilen bu tarihsel tepki, 2030 yılına kadar silahlı çatışma vakalarında yaklaşık %54'lük bir artış olacağı anlamına geliyor (Burke, vd., 2009:20670).

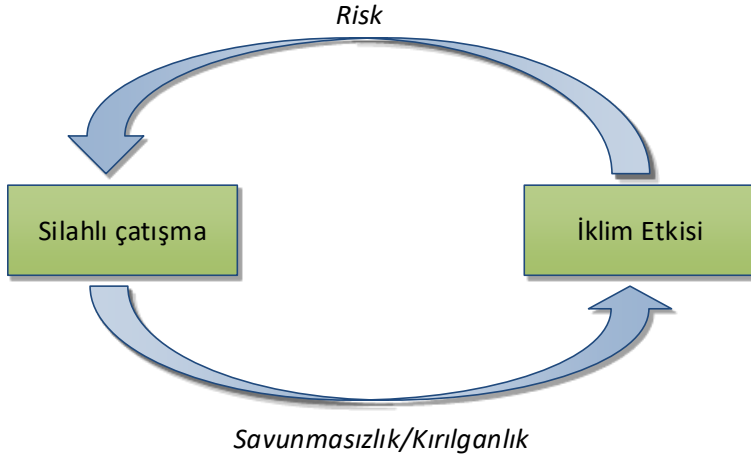
Şekil 5: İklim Değişikliğinin Bir Sonucu Olarak 2030 yılı Afrika İç Savaşında Olası Değişiklik

Kaynak: https://newsarchive.berkeley.edu/news/media/releases/2009/11/23_africa_climate_change.shtml

İklim değişikliğine bağlı olarak çevresel bozulma; ekonomik gerileme, sosyal huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlık döngüsünü tetikleyerek, iklim değişikliği; güvenlik ve çatışma arasındaki ilişkide oldukça önemli bir konu haline gelebilir (Scheffran ve Battaglini, 2010:30). Buhaug'a göre şiddetli çatışma, toplulukları ve ülkeleri, çevrelerindeki değişen dünyaya uyum sağlayabilecek bir konumda olmayacak şekilde zayıflatır. Buhaug'a göre:

- Şiddetli çatışma, uzun vadeli büyümeyi sekteye uğratır ve iklim kaynaklı riskleri yönetmek için yerel kapasiteyi büyük çapta zarara uğratmaktadır.
- İklim etkileri, savunmasız toplumlarda insan güvenliğini tehdit ederek çatışma riskini artırabilir (Buhaug, 2022).

Şekil 6: Çatışma ve İklim Değişikliği Döngüsü

Kaynak: Buhaug, Halvard (2022). Armed conflict and climate change: How these two threats play out in Africa, The Conversation.

Buhaug'a göre silahlı çatışma, savunmasızlığın ana itici gücüdür: yaygın olarak kalkınma başarısızlığının birincil nedeni olarak görülür, zorunlu göçün başlıca nedenidir ve çoğu zaman açlık krizlerini tetikler. Bununla birlikte, silahlı çatışma aynı zamanda iklimsel tehlikelerin potansiyel bir sonucudur. Sonuçta, etkilenen toplumları şiddet, kırılganlık ve iklim değişikliği etkileri tuzağına düşüren bir kısır döngü olabilir. Buhaug, birbiriyle ilişkili üç süreci gösteren kavramsal diyagramı şu şekilde özetler: (1) Savunmasızlık, riskleri ve iklimsel tehlikelerin etkilerini şekillendirir; (2) iklimle ilgili etkiler silahlı çatışma riskini şekillendirir; ve (3) silahlı çatışma, gelecekteki iklimsel tehlikelere karşı savunmasızlığı şekillendirir. Silahlı çatışmanın yıkıcı toplumsal etkileri, çatışmanın genellikle bir kısır döngünün giriş noktasını oluşturduğu ve etkilenen toplumları yıkıcı bir şiddet, kırılganlık ve iklim değişikliği sürecine hapsedmekle tehdit ettiği anlamına gelir (Buhaug ve Uexkull, 2021:547-548).

Kısacası hem iklim değişikliğine hem de karşılıklı olarak birbirini güçlendirebilecek çatışmaya karşı savunmasızlığı ayırmak zordur: "Şiddetli çatışma, toplumları iklim değişikliğine karşı daha savunmasız hale getirebilirken, iklim değişikliği şiddetli çatışmaya karşı savunmasızlığı artırabilir. Bu çifte maruz kalma insan güvenliğini baltalayabilir ve her iki soruna da çözüm bulma yeteneğini tehdit eden birbiriyle ilişkili süreçlerin artan bir kısır döngüsünü tetikleyebilir (Scheffran, vd., 2019:10).

3. 1. Göç, Etnik Gerilim ve Çatışma

Geçmişten günümüze göçün başlıca sebepleri arasında terör, ekonomik kaygı, işsizlik, eğitim ya da insan hakları ihlalleri gibi çeşitli faktörler yer alırken, hem günümüzde hem de önümüzdeki dönemde iklim değişikliği ile ilgili gelişmeler, insanların yerleşim yerlerini değiştirmelerine neden olacak önemli etkenlerden biri olacağı söylenebilir. İklim değişikliği kaynaklı göç, iklim değişikliğinin etkilerinden zarar gören –ya da zarar görmesi muhtemel– insanların, insani yaşam olanaklarını iyileştirmek için daha güvenli yerlere zorunlu ve anlık –plansız– veya uzun süreli ve planlı bir şekilde yer değiştirmesi anlamına gelir. Ancak insanların uzun süre yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etmeye karar vermeleri kolay değildir. Özellikle göçten elde edilecek fayda göç etmeme durumundan daha fazlaysa, bireylerin yerleşim yerlerini değiştirmeye karar verme olasılıkları daha yüksektir. Ayrıca hem iklim değişikliğinin hem de göçün bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerinin kısa vadede tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için, göç bağlamında iklim ve çatışma arasındaki ilişkiye dair tahminlerde bulunmak oldukça güçtür. Çünkü buradaki temel sorunlardan biri, insanların uzun yaşadıkları yerleri terk etmelerinin en başta çevresel değişimlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemenin zorluğudur. Diğer ise göçmenlerin yerleştikleri bölgelerdeki çatışmaların göçün etkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır. Ayrıca göçün de etkisiyle göçmenlerin kısa süreli göç hareketliliği, kısa dönemde ev sahibi toplum ve devlet tarafından önemli görülmemeyebilir. Göçün ve göçmenlerin yerleştikleri yerlerdeki demografik

etkisi uzun vadede kendini gösterecektir. Üstelik iklim değişikliği nedeniyle değişen demografik yapı, bölgesel ve küresel aktörler tarafından göç alan ülkelerin siyasi ve sosyal düzenini bozmak için bir araç olarak kullanılabilir.

Bununla birlikte, göçün mutlaka istikrarsızlaştırıcı veya huzuru bozucu bir faktör olması gerekmez; genellikle hem göçmenlere hem de taşındıkları topluluklara ve ülkelere belirli –özellikle işgücü açısından– fayda sağlayabilir. Ancak birçok ülkenin deneyimi, göçü kabul etmede genellikle büyük zorluklar olduğunu göstermektedir. Özellikle bir bölgede halihazırda yaşayanların, yeni gelenleri istemeyen bir yük olarak hissettiklerinde ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Smith, 2007:16). Diğer yandan göç, kötüleşen çevresel koşulların hem nedeni hem de sonucu olabilir. Ayrıca göç, insanlar tarafından algılanan çevresel itici ve çekici faktörlerin hızına bağlı olarak hızlı veya kademeli olabilir. Kalıcı veya geçici olabilir, ayrıca tehdidin doğasını da yansıtır –doğal afetler gibi ani değişikliklerin geçici yer değiştirmeye neden olma olasılığı daha yüksektir– (Buhaug, vd., 2008:27).

İklim değişikliğinin bir sonucu olarak çok sayıda insanın yaşadıkları yerlerden başka yerlere göç etmesi, yani “çevresel göçmenlerin” bir yerde yoğunlaşması, göç ettikleri bölgelerdeki ekonomi ve temel kaynaklar üzerinde baskı oluşturabilmekte ve kıt kaynak için yoğun rekabete yol açabilmektedir. Örneğin, göçmenler ile yerel halk arasında arazi, istihdam, barınma, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler açısından rekabet ortamı doğabilir (Koubi, 2019:6). Bu insan hareketliliği ve ardından yaşanabilecek gruplar arası rekabet, birçok ‘çevresel çatışmada’ bir faktör olarak görülmektedir. Ancak bu alandaki araştırmaların tartışmalı noktalarından biri de çevresel değişimin göç kararlarını ne ölçüde etkilediğidir. Çünkü insanlar nadiren yalnızca çevresel nedenlerle göç ederler. Ekonomik kaygılar ya da bazı ekonomik fırsatlar da dahil olmak üzere bir dizi faktörün etkisi altında hareket ederler ve bu konular genellikle küreselleşmenin ekonomik sosyal-kültürel etkilerinin bir sonucu olarak değişir. Dolayısıyla iklim değişikliği ve göç arasında karmaşık bir ilişki vardır. Bu nedenle, iklim değişikliğinin bir yerde daha fazla göçe neden olduğunun tam olarak anlaşılması, iklimsel olayların diğer faktörlerle nasıl etkileşime gireceğini ve hatta iklim değişikliğinin benzer sosyal ve ekolojik yapılar üzerinde bile farklı etkileri olabileceğini göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir (Barnett, 2003:11-12).

Göç hem çıkarlar hem de kimlikler üzerinde çatışma yaratma potansiyeline sahiptir. İklim değişikliğine bağlı göçmen hareketlerinin çıkar ve kimlik çatışmalarının yüksek olabileceği bölgelerde yoğunlaştığı yerlerde, göç bu bölgelerde şiddetli çatışmaları tetikleme potansiyeline sahiptir. Öte yandan, yabancı düşmanlığının yaygın olduğu ya da farklı nedenlerle kendilerinden görmedikleri kişi ve toplulukları kabul etmekte isteksiz davranan topluluklara yönelik göçler önemli bir çatışma zemini oluşturmaktadır. “Başkası/öteki” ya da “yabancı” olarak atfedilen kişilere karşı bu tür bir isteksizlik –nefret duygusu–, gerçek kıtlıkla ilgisi olmayabilir; ne var ki, alıcı bölgelerde sıklıkla dile getirilen söylemler, göçün yerel halkın yaşam standartlarını düşürdüğüne veya istihdamda yaşanan rekabetin getirdiği ekonomik kaygılara yönelik olabilir. Ayrıca bu tür topluluklarda güçlü bir ‘kimlik’ duygusunun daha baskın olabileceği gerçeği, farklı kültürel değerlere ve tarihsel geçmişe sahip göçmenlerin ülkenin sosyo-kültürel yapısını ve kurumlarını bozacağı korkusunu doğurabilir (Brzoska ve Fröhlich, 2015:12-15).

“Doğal afetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan hızlı iç ve dış göç dışında, –ki bu tür göçler doğası gereği tipik olarak geçicidir– iklim değişikliğinin kısa vadede ülkelerin etnik yapısını etkilemesi pek olası değil, ancak bu tür göçler doğası gereği genellikle geçicidir” (Buhaug, vd., 2008:26). Ancak, Reuveny’ye göre, çevre göçmenleri ve yerel sakinler farklı etnik gruplara ait olduğunda göç gerilimi artırabilir. Yerel sakinler kendilerini tehdit altında hissedebilir ve kendi ülkelerinde olası ayrılıkçı oluşumlar ve ayaklanmalardan korkabilir, bu da yerel sakinlerin daha saldırgan bir tepki vermesine yol açabilir. Diğer yandan çevresel göç, menşe ülke ile göçmenlerin kabul edildiği ülke arasında karşılıklı güvensizliğe yol açabilmektedir. Örneğin, göçmenlerin bir ülkeden diğerine hareketi, ülkelerin birbirlerinin etnik yapılarını –demografik yapıyı ya da politik düzeni– bozmak veya ülkelerin başka ülkeye nüfus etmesinde bir araç olarak kullanıldığı, dahası ev sahibinin göçmenleri daha sonra kendisine karşı kullanmak üzere kabul ettiği şüphesini uyandırabilir (Reuveny, 2007a:659, Reuveny, 2007b:3).

İklim değişikliğinden kaynaklanan felaketler, bir mülteci akınına tetikleyebilir, ancak mültecilerden kaynaklanan veya mülteciler tarafından ağırlaştırılan şiddetli çatışma potansiyeli, büyük ölçüde nüfus hareketinin özelliklerine –kişi sayısı, kalış süresi vb.– ve alıcı bölgelerdeki koşullara –şiddetli çatışma, kaynakların mevcudiyeti, kimlik sorunları– bağlıdır. Afetlerden kaynaklanan geçici nüfus hareketlerinin şiddetli çatışmalara yol açması pek olası değildir. Bunun önemli nedenlerinden biri, çoğu afette acil kıtlıkları hafifleten ya da ortadan kaldıran geniş çaplı insani yardım imkanların seferberliğidir. Ayrıca, geçici afet mültecilerinin arazi veya istihdam fırsatları gibi kaynaklar üzerinde rekabet etme olasılığı daha düşüktür. Son olarak, afet mültecileri genellikle şiddeti örgütlemek için iyi bir konumda değildir. Ne var ki, iklimle ilgili mülteciler, geri dönme fırsatının olmaması nedeniyle kalıcı hale geldiğinde şiddetli çatışma olasılığı artar. Yeni yerdeki kıt kaynaklar ve/veya istihdam fırsatları üzerindeki çatışmalar, göçmenler artık geçici olarak algılanmadığında yoğunlaşabilir. Ayrıca, uzun vadede yurt içi ve yurt dışı insani yardımların genel olarak azalacak olması da kaynaklar üzerindeki çatışmayı yoğunlaştıracaktır. Tüm bunların yanı sıra, kalıcı mülteci hareketlerinin sorunlu hale gelip gelmeyeceği, çıkarlar ve kimlik üzerindeki çatışmanın yoğunluğu ve ev sahibi bölgedeki yakın geçmişteki şiddetli çatışmalar da dahil olmak üzere bir dizi faktöre bağlıdır (Brzoska ve Fröhlich, 2015:13-14). Salehyan'a göre, büyük ölçekli göçler alıcı bölgelerde çatışmaya neden olma potansiyeline sahip olsa da çoğu göç akışı çatışmaya yol açmıyor ve bu bağlamda sosyal entegrasyon ve vatandaşlık politikaları özellikle önemli gözükmektedir (Salehyan, 2008:319). Grup kimliği sosyal olarak inşa edilmiştir ve şekillendirilebilir. Bu nedenle, göçün bir faktör olduğu çatışmalarda, insanların hareketinden çok bu harekete verilen siyasi ve kurumsal tepkiler önemlidir (Barnett, 2003:12).

3.2. Kaynak Kıtlığı, Rekabet ve Çatışma

Güçlü bir devletin yokluğunda kıt kaynaklar üzerinde çatışma tehdidi, en azından Thomas Hobbes'tan bu yana insan varoluşunun "doğal" durumu olarak kabul edildi. Vahşi doğanın potansiyel kaynak sınırlılığı ile birleşen bu tehdit, insanların kıtlık durumundan kurtulup biran önce bolluğa ulaşmalarını sağlayacak etkili yönetim mekanizmalarına olan ihtiyacı ortaya çıkardı (Work, 2018:2). Kaynaklar ve çatışma arasındaki bağlantı, genellikle temel kaynak yönetimi ve yönetim sorununun bir yansımasıdır. Aynı şekilde, zayıf yönetim mekanizmalarına sahip bir devlette kaynaklar tükendiğinde veya iki devlet arasında önemli bir kaynak paylaşıldığında, doğal kaynaklar üzerindeki çatışmalar daha olasıdır. Ancak bunun tersi de geçerli olabilir: Paylaşılan bir kaynak aynı zamanda iş birliği için bir zemin görevi görebilir; örneğin suyla ilgili olarak tarihsel süreçte bunun örnekleri mevcuttur (Blondel, 2012:15). Yine de, "insanların ve toplulukların iklim değişikliğinin beklenen dramatik sonuçlarına nasıl tepki vereceği ve sosyal stresin daha büyük güvenlik risklerine ve çatışmaya mı yoksa daha fazla iş birliğine mi yol açacağı" belirsizliğini koruyor (Scheffran, 2011:735).

Kaynak kıtlığı ve çatışma arasındaki ilişkiyi ele alan düşünürler, genellikle 'neo-Malthusçular' olarak adlandırılır ve sürdürülebilirlik bakımından yenilenebilir kaynaklara odaklanırlar; bu kaynakların en önemlileri, ekili tarım arazileri ve tatlı su kaynaklarıdır (Raleigh ve Urdal, 2007:676). Genel anlamda kıtlık –veya neo-Malthusçu– çatışma modeli, iklim değişikliğinin insan yaşamını sürdüren yiyecek veya su gibi temel kaynaklarda bir azalmaya yol açması durumunda, kıtlıktan etkilenenlerin kalan sınırlı kaynaklar için savaşılmaya başlayabileceğini varsayar (Theisen, v.d., 2013:615). Salehyan, iklim değişikliğinin ve buna bağlı olarak kaynak kıtlığının siyasi şiddet üzerinde doğrudan bir etkisi olacağına dair 'kesin' görüşe karşı çıkıyor. Salehyan'a göre, iklim değişikliği ile çatışma arasındaki bağlantı, genellikle kaynak kıtlığı ve geçim kaynakları üzerindeki rekabet kavramlarına dayandırılıyor. Çatışma olgusunu kıtlığa ve rekabete indirgeyen bu anlayışa göre; çölleşme, deniz seviyesinin yükselmesi ve hastalık vektörlerinin yayılması gibi uzun vadeli eğilimler ile sel ve kasırga gibi kısa vadeli doğal afetlerin artan sıklığı ve şiddeti, ekonomiler üzerinde büyük kayıplara neden olacak ve mevcut doğal kaynak arzını azaltacaktır. Bu da kaynak kıtlığının yaşandığı bölgelerden kitlesel göç hareketlerine yol açacaktır. Temel yaşam kaynaklarına erişimi olanlarla olmayanlar arasındaki rekabet gittikçe yoğunlaşacak ve azalan yiyecek ve su kaynakları için savaşlar çıkacaktır. Dahası, iç savaşların doğal çevreye ciddi şekilde zarar verdiğine ve başlangıçta olduğundan daha az kaynak bıraktığına inanmak için iyi sebepler var.

Ancak bu nedenle savaşmak, kaynaklar üzerindeki çatışmaları çözümlenir verimsiz ve maliyetli bir yoludur.

Salehyan'a göre, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel bozulma, silahlı çatışma için ne gerekli ne de yeterli bir koşuldur, çünkü devletler şiddeti kontrol etmede veya tırmandırmada önemli bir rol oynamaktadır (Salehyan, 2008:315-317). Dolayısıyla su gibi temel yaşam kaynakları üzerindeki rekabetin doğrudan siyasi şiddete ve iç savaşa yol açacağı söylenemez. Su kaynakları üzerindeki rekabetin etkileri, zayıf makroekonomik sonuçlar ve azalan devlet kapasitesi yoluyla sosyal çatışmaya yol açabilir, ancak iç savaşların doğrudan su kıtlığından çıkması olası değildir. Çünkü bir isyan başlatmak, önemli başlangıç maliyetleri, uzun vadeli planlama, liderlik ve organizasyonel kapasite gerektirir. Bununla birlikte, su kaynaklarından kaynaklı huzursuzluk ve rekabet, bir isyanı sürdürmek için gereken düzeyde örgütlenme ve finansman gerektirmeyen bazı sosyal çatışmalara yol açabilir. Ancak kaynak kıtlığı bağlamında silahlı çatışma, kaynak arzını artırmada bir fayda sağlamaz, aksine azaltabilir (Hendrix ve Salehyan, 2012:36-37). Bu nedenle, kıtlık kaynaklar üzerinde rekabete ve bazı şikayetlere ve huzursuzluğa yol açabilir, ancak şikayetler silahlı çatışma için ne gerekli ne de yeterli bir ön koşuldur. Çünkü mağdur kesimler çok sayıda maddi kaynağı kullanma ve kitleleri harekete geçirme kabiliyetine sahip olmalıdır. Salehyan ve Hendrix'e göre, ara sıra meydana gelen isyanlar, kişiler arası çatışmalar veya sosyal çatışmalar gibi toplumsal huzursuzluk, kıtlık koşullarından kaynaklanabilir, ancak militan bir örgütü yönetmek, önemli miktarda finansman, planlama, lojistik ve kaynak gerektirir. Başka bir deyişle, insanlar savaşma iradesine sahip olsalar bile, bunu yapabilme yeteneğine de ihtiyaç duyarlar ve çevresel kıtlık bu yeteneği sınırlayabilir veya ortadan kaldırabilir, böylece silahlı şiddeti harekete geçirmek için gerekli kaynak tabanını sekteye uğratabilir (Salehyan ve Hendrix, 2014:240).

2010-2012 yılları arasında Somali'yi vuran ve binlerce insanın açlıktan öldüğü kuraklığa bağlı kıtlık, bunun silahlı şiddeti baltaladığı iddiasını destekleyen bazı kanıtlar sunuyor. Somali'deki bu insani felaket ve kıtlık, Somali'deki Federal Geçiş Hükümet'i ortadan kaldırmak için savaşan bir silahlı örgüt olarak kabul edilen, Hareket eş-Şebab el-Mücahidin Hareketi'nin –Eş-Şebab–'ın askeri kapasitesini zayıflattı. Kuraklık, çiftçileri ve çobanları Eş-Şebab'ın kalesi sayılan kırsal alanlardan kaçmaya zorlayarak hareketin ekonomik tabanını baltaladı ve gerekli kaynakları elde etmeyi zorlaştırdı (Salehyan ve Hendrix, 2014:240). İsyancıların elindeki bölgelerden gelen mültecilerin çoğu, Al-Shabaab'ın Federal Geçiş Hükümetine ve Afrika Birliği'nin barışı koruma gücüne karşı yürüttüğü operasyonları beslemek için önemli bir gelir kaynağı olan çiftçiler ve çobanlardı. El-Şebab, silah ve mühimmatların yanı sıra isyancılarının maaşlarını da halkın güçlülük kazandığı gelirle ödüyordu. Yıllarca çok az veya hiç yağmur yağmaması nedeniyle insanlar tüm hayvanlarını, mahsullerini ve artan sayıda yaşamı kaybetti (Roble, 2011). Ek olarak, El-Şebab militanlarının, açlıktan ölmek üzere olan Somali halkına gıda yardımını yasaklaması, kontrol ettiği bölgelerdeki aşiret gruplarını rahatsız etti ve kaynak kısıtlamaları, Ağustos 2011'de Mogadişu'dan ve 2012'de Kismayo'dan beklenmedik bir şekilde çekilmesine katkıda bulundu. Kısacası Somali'de uzun süredir devam eden kuraklık ve kıtlık, El Şebab'ın askeri operasyonlar yürütmesini zorlaştırdı. Salehyan ve Hendrix (2014), bol yağış ile silahlı şiddetin artacağını ve kıtlığın hafifletici bir etkiye sahip olması gerektiğini savunuyorlar. Bu bağlamda, 1970-2006 yıllarını kapsayan ve 165 ülkenin verilerini kullanarak, çevresel kıtlık ve siyasi şiddet arasındaki ilişkiyi ampirik olarak inceledikleri çalışmada, terörist saldırılar ve cinayetler, iç çatışma vakaları ve iç çatışmalarda yaşanan ölümler dahil olmak üzere, suyun bol olduğu dönemlerde, kuraklık dönemlerine göre şiddet olaylarının daha sık görüldüğünü gösteren verilere ulaşımlar (Salehyan ve Hendrix, 2014:240).

Benzer şekilde, Kenya'nın bazı bölgeleri üzerine yaptıkları çalışmada, Adano (vd.,2012) "görece bolluğun olduğu yağmur mevsiminde daha fazla çatışma ve cinayet meydana gelirken insanların kurak mevsimde doğal kaynakların azaldığı dönemlerde farklılıklarını uzlaştırıp iş birliği yaptığını" keşfetti (Adano, vd., 2012:66,77). Kaynakların bol olduğu, iklim koşullarının normal seyrinde devam ettiği dönemlerde örgütlü ve silahlı şiddetin artmasının en az üç nedeni olabilir. İlk olarak, ekonomik refah, militan gruplar için mevcut kaynakları artırabilir: kaynaklar mevcut olduğunda, şiddeti sürdürmek daha kolay hale gelir ve yağma daha karlı hale gelir. Militan örgütler yiyecek ve ihtiyaçlarını genellikle yerel halkın gönüllü ya da zorunlu katkılarıyla sağladığından, kuraklık tarımsal üretimi azaltarak kırsal gelirleri

azaltmakta ve militan grupların yardım bulmasını zorlaştırmaktadır. Yağış arttıkça ve daha fazla kaynak kullanılabilir hale geldikçe, şiddet yanlısı aktörler tarafından nüfusun zenginliğinden pay alması daha kolay hale gelir. İkincisi, daha fazla yağmur, militan kuvvetlerin muharebe taktiksel ortamını etkileyerek şiddetli saldırıları koordine etmeyi ve devlet güçleri tarafından yakalanmaktan kurtulmayı kolaylaştırabilir. Daha yüksek yağış seviyeleri, pusu saldırılarını kolaylaştıran ve geleneksel hükümet güçlerinin hareketini engelleyen koruma sağlayan daha yoğun, daha gür bitki örtüsü anlamına gelir. Ayrıca yağmur, kırsal altyapıyı yok edebilir ve yolları, özellikle de toprak yolları geçilmez hale getirerek, rakiplerin saldırı düzenlemesini zorlaştıracak uzak, güvenli sığınaklar yaratabilir. Üçüncüsü, temel maddi ve hayati ihtiyaçlar karşılandıktan sonra şiddetli mücadele eylemlerine katılım daha uygun olabilir (Salehyan ve Hendrix, 2014:240-241). Nitekim Suriye'deki iç savaş açısından bakıldığında, savaş yıllarının bazı dönemlerinde, örneğin Ekim 2011 ile Haziran 2012 arasında yağışın bol olması nedeniyle birçok ürünün bol miktarda hasat edilmesi, Özgür Suriye Ordusu'nun Esad rejimine karşı savaşında önemli ölçüde fayda sağlamıştır (Chivers, 2012).

Aynı şekilde De Soysa, çatışmayı tetikleyen şeyin doğal kaynakların kıtlığından çok bolluğu olduğunu savunur. Örneğin De Soysa'ya göre, yer altı zenginliklerine sahip olmak bazı ülkeleri aşırı istikrarsızlığa götürebilir, bu açıdan yenilenebilir kaynaklar açısından kıtlığın büyük ölçüde iç çatışmayla ilgisi yoktur (De Soysa, 2001). Buradaki asıl mesele, kıt kaynaklar üzerindeki rekabet değil, daha çok gelir getiren önemli kaynaklar üzerindeki kontrol için rekabet veya kaynaklardan zenginliğe daha adil erişim ve paylaşımıdır (Barnett, 2003:11). Bu nedenle, iklim değişikliği nedeniyle kaynak bolluğundaki artış çatışmalara yol açabilir. İklim değişikliği nedeniyle bir kaynak daha kullanılabilir hale gelebilir. Örneğin, aşırı soğuk bölgelerin ısınması, daha önce ekonomik olmayan kaynakların çıkarılmasına olanak sağlayabilir. Kuzey Kanada, Alaska ve Sibirya gibi yerlerdeki petrol ve gaz sahaları, ısınmayla muhtemelen erişilebilir hale gelebilir. Yeni mevcut kaynaklar üzerindeki rekabet, özellikle bu kaynaklar sınırların ihtilafli olduğu yerlerde ortaya çıktığında, çatışmaya yol açabilir (Lee, 2009:6).

Aslında çatışmalar, kaynakların mutlak düzeyinden çok dağılımı, yani kaynakların nasıl ve ne şekilde dağıtılması gerektiği konusunda ortaya çıkar ve her zaman siyasi bir pazarlığın parçası olabilir (Hendrix ve Salehyan, 2012:37). Ne de olsa, bir çevre felaketi veya kaynak kıtlığı meydana geldiğinde çatışmanın asla ortaya çıkmadığı çok sayıda durum vardır. Örneğin, tarihin en büyük doğal afetlerinden biri olarak gösterilen 2004 Asya Tsunamisi, binlerce ölüme ve mal kaybına, sellere, nüfusun yerinden edilmesine ve kaynak kıtlığına neden olmasına rağmen Güneydoğu Asya'da yeni savaşları tetiklemedi. Tüm bunlardan dolayı Salehyan'a göre;

(...). Kaynak kıtlığı, doğal afetler ve uzun vadeli iklim değişiklikleri her yerde görülse de, silahlı çatışmalar nadirdir; bu nedenle, çevresel koşullar kendi başına şiddetin nerede ve ne zaman patlak vereceğini tahmin edemez. İkincisi, kaynaklara erişim konusunda yerel çatışmalar ortaya çıksa bile, bunlar her zaman açık savaşa ve devletin çöküşüne dönüşmez. Kişilerarası şiddet az ya da çok yaygın olsa ve kaynak baskısı altında yoğunlaşabilse de büyük ölçekte sürdürülen silahlı çatışmayı yürütmek zordur (Salehyan, 2008:319).

Çevre güvenliğine ilişkin literatürün dayanağı, Thomas Malthus gibi geçmişin yazarlarına kadar uzanabilir, fakat en etkili çağdaş formülasyonunu Thomas Homer-Dixon ve Toronto Group'un çalışmalarında almıştır. Bu çalışmalarda iddiaların altında yatan mantık genel olarak Malthus'çuydu; su veya ekilebilir arazi gibi kaynakların kalitesi veya miktarı azaldıkça, bireyler ve gruplar arasındaki rekabet artabilir ve bu da şiddetli çatışmalara neden olabilir (Meierding, 2013:187). 1990'ların başlarında bu grup, doğal kaynak kıtlığı ve çatışma arasındaki olası bağlantıları değerlendirmek için Haiti, Chiapas, Gazze ve Pakistan dahil olmak üzere bir dizi çatışma alanı üzerinde ampirik vaka çalışmaları yürüttü ve dolaylı da olsa bu iki değişkenin bağlantılı olduğunu öne sürdü. Bu araştırmalar orman, balıkçılık, tarım arazileri ve su gibi yenilenebilir kaynakların kıtlığının ekonomik gerileme, sosyal bölünme ve göç dahil olmak üzere bir dizi zararlı sosyal etkiye neden olduğunu ve bu sosyal etkilerin çatışmaya katkıda bulunduğu iddia etmektedir. Homer-Dixon, "kaynak kıtlığı ve sınırlı uyum kapasitesinin bir araya gelerek bazı bölgelerde şiddetli çatışmalar yarattığını veya bunlara katkıda

bulduğunu ileri sürmüştür” (Matthew, vd., 2003:861). Homer-Dixon’a göre, “çevresel değişim³ savaş, terörizm veya diplomatik ve ticari anlaşmazlıklar gibi çok çeşitli çatışmalara katkıda bulunabilir. Ayrıca, farklı nedensel rollere sahip olabilir: bazı durumlarda yakın ve güçlü bir neden olabilir; diğerlerinde, birçok siyasi, ekonomik ve fiziksel faktörü içeren karmaşık bir hikâyede sadece küçük ve uzak bir oyuncu olabilir”. Homer-Dixon, çevresel değişimin hem Kuzey hem de Güney'deki toplumları giderek yoksullaştıracağını, bunun sınıfsal ve etnik bölünmelere yol açacağını ve liberal yönetim sistemlerini karmaşıklaştırarak isyanlar doğuracağını savunur (Homer-Dixon, 1991:77-78). Homer-Dixon ve Toronto Okulu'na bağlı çevresel çatışmalar, “çevresel dönüşümün toplumun sosyopolitik dokusunu değiştirdiğini, üretken ilişkileri bozduğunu ve nihayetinde sosyal barış mekanizmalarını olumsuz yönde etkilediğini iddia ederler” (De Soysa, 2001:10). Homer-Dixon'a göre, özellikle gelişmekte olan veya yoksul toplumlar, çevresel kıtlıklardan ve bunların neden olduğu sosyal krizlerden kendilerini daha az koruyabildikleri için daha fazla etkileneceklerdir. Diğer yandan Homer-Dixon, sosyal çatışmanın her zaman kötü bir şey olmadığını ifade eder: Kitlesel seferberlik ve iç çekişmeler, toprak ve gelir dağılımında ve yönetim süreçlerinde faydalı değişiklikler için fırsatlar sağlayabilir. Fakat ani gelişen, öngörülemez ve karmaşık çevre sorunları, bazı sosyal reform çabalarını altüst edebilir. Ayrıca kaynak kıtlığı, devlet gibi kimi bazı ve kuruluşlar üzerindeki talepleri yoğunlaştırırken aynı zamanda bu talepleri karşılama kapasitelerini de azaltmaktadır. Bu baskılar devletin bölünme veya daha otoriter hale gelme olasılığını artırır. Bu nedenle, şiddetli çevresel kıtlığın olumsuz etkilerinin olumlu etkilerinden daha ağır basması muhtemeldir (Homer-Dixon, 1994:6). Homer-Dixon, kaynak kıtlığının kısmen öznel olduğuna da işaret ediyor; yalnızca mutlak fiziksel olanaklar tarafından değil, aynı zamanda tercihler, inançlar ve normlar tarafından da belirlenir. Örneğin, Bernard Nietschmann ve Sergio Diaz-Briquets arasında⁴, Sandinista hükümeti ile Nikaragua'daki Miskito Kızılderilileri arasındaki çatışmanın nedenleri olarak nüfus artışının ve kaynak kıtlığının rolü hakkındaki tartışma da anlaşılacağı üzere, bazı ideolojiler bağlamında kıtlığın kısmen öznel olduğu söylenebilir (Homer-Dixon, 1994:9-10). Nils Petter Gleditsch ve Indra de De Soysa'nın çalışmaları da Homer-Dixon'ın kıtlık ve çatışma modellerine yakın benzerlik gösterir. Gleditsch ve De Soysa, “yoksulluk” olarak adlandırdıkları çok yönlü bir kalkınma sorununun bileşenlerinden biri olan kaynak kıtlığının tarımsal üretimi azalttığını ve bunun da çatışmaya yol açtığını öne sürerler. Homer Dixon gibi, Gleditsch ve De Soysa da genellikle çatışmanın olumsuz sosyal sonuçlara odaklanırlar ve insan adaptasyonu için çok az yer bırakırlar. Ne var ki, Toronto Grubu'nun bulguları tartışmalıdır ve hem metodolojik hem de teorik eleştirilere yol açmıştır. Örneğin kaynak kıtlığı çatışmada nedensel bir rol oynasa bile, çatışmalar genellikle başka birçok nedenden dolayı ortaya çıkabilir ve aynı zamanda kaynak kıtlığı karşısında uyum, iş birliği ve çözüm olasılığı imkânsız değildir (Matthew, vd., 2003:861-863). Dolayısıyla, birbirini öldürmeyi içeren bireysel şiddet eylemler, isyanlar ve çatışmalar ya da zorla başkalarının mallarına el koyma gibi benzeri eylemler, iklim olgusundan bağımsız olarak bireysel-toplumsal-politik bir nedensellikte gerçekleşebilir.

3.3. İkinci Yüzyılda Türkiye'yi Bekleyen Tehditler ve Çözüm Önerileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılında iklim değişikliğiyle doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı bir iç ayaklanma ya da iç çatışma yaşandığı söylenemez. Ancak özellikle son yıllarda Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'da savaş, şiddet ve çatışmalar nedeniyle zorla yerinden edilen kişilerin önemli bir kısmına Türkiye ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla farklı coğrafyalardan yoğun bir göçmen nüfusunun Türkiye'ye yerleştiği ve önümüzdeki yıllarda iklim değişikliğinin ülkeleri olumsuz etkileyebileceği de varsayılırsa, göçmen/mülteci ile yerel halk arasında etnik ve gruplar arası çatışma riski ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de doğrudan iklim değişikliği veya doğal afetler nedeniyle hükümete karşı

³ Homer-Dixon'a göre, “çevresel değişim; yenilenebilir kaynakların kıtlığının üç ana kaynağından yalnızca biridir; ikincisi, nüfus artışı, kaynağın kişi başına kullanılabilirliğini giderek daha fazla insan arasında bölerek azaltır. Üçüncüsü, kaynakların eşitsiz dağılımı, bir kaynağı azınlığın elinde yoğunlaştırır ve geri kalanı daha fazla kıtlığa maruz bırakır”. Başka bir deyişle, bir kaynağın nicelik ya da nitelik olarak azalması, bireylerin paylaşmak zorunda olduğu pastanın küçülmesi, nüfus artışıyla birlikte her bireyin pastadan aldığı payın sürekli daha küçülmesi ve eşit olmayan kaynak dağılımı, bazı grupların pastadan orantısız olarak büyük paylar alması anlamına gelir (Homer-Dixon, 1994:8-9).

⁴ Detaylı bilgi için bkz: (Homer-Dixon, 1994:9-10).

herhangi bir iç ayaklanma veya şiddet içeren bir sivil çatışma yaşanmadı. Dolayısıyla dış göç nedeniyle ülkenin sosyolojik yapısında meydana gelen değişikliklerin, iklim kaynaklı kaynak kıtlığı ve rekabet kaynaklı sorunlarla birleştiğinde gelecekte siyasi istikrarsızlık ve çatışma riskini nasıl etkileyeceği konusu göz ardı ediliyor. Ne var ki, iklim değişikliğinden çatışmalara giden yol, çevresel, sosyal ve ekonomik süreçlerden geçecektir. Bu açıdan özellikle Türkiye'nin kırsal bölgelerinde iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanabilecek kaynak kıtlığı bireysel ve toplumsal gerginliklere yol açabilir ve çatışmaya dönüşebilecek rekabeti teşvik edebilir. Ayrıca Türkiye'nin coğrafi konumu hem komşu ülkelerdeki iklime bağlı olumsuz sonuçların neticesinde göçmen akınına yönelik yeni bir göç dalgası riskine açık hale getirmekte hem de, kişi başına en az su kaynağına sahip Ortadoğu ülkeleriyle gelecekte "su savaşları" riskiyle karşı karşıya kalabilir.

Dünyanın ilk bölgesel "su savaşı" 4.500 yıl önce Dicle'nin Fırat'la buluştuğu günümüz Irak sınırları içerisinde gerçekleştiği bilinmektedir⁵. Her ne kadar suya bağlı savaşlar günümüzde yaygınlık göstermese de, su güvensizliğinin tetiklediği iç çatışma potansiyeli artmaktadır. Üstelik Dünya Kaynakları Enstitüsü (WRI)'nin de dikkat çektiği üzere Türkiye yüksek su stresine sahip ülke konumundadır (Ağaçayak ve Keyman, 2018:6). Türkiye'yi de yakından ilgilendiren "suyla karmaşık ama doğrudan bağlantılara sahip büyük bir çatışmanın yakın tarihli bir örneği, Suriye'nin çözülmesi ve oradaki kitlesel iç savaşın tırmanmasıdır". Şu ana kadar ortaya konulmuş ciddi kanıtlar olmamakla birlikte, Türkiye'nin yakın komşusu olan Suriye'de meydana gelen iç savaşın ve çatışmaların iklim değişikliği nedeniyle gerçekleşip gerçekleşmediğine dair düşünceler ve araştırmalar yer almaktadır. Bazı çalışmalar, Suriye'de yaşanan iç savaşın tarımsal başarısızlık, su kıtlığı ve su kaynaklarının kötü yönetimi de dahil olmak üzere kuraklıkla ilgili faktörlerin, sosyal yapıların bozulmasına katkıda bulunmada ve şiddeti teşvik etmede önemli bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Gleick, 2014:331-333)

Son yıllarda Türkiye'ye yönelik göç, hem çıkarlar hem de kimlikler üzerinde çatışma yaratabilme potansiyeline sahiptir. Özellikle Türkiye'de genç nüfusun eski kuşaklara kıyasla kişilere ve olaylara bakış açısında ve tepkisel davranışlarındaki bazı farklılıklar, iklim değişikliği nedeniyle sosyal, ekonomik ve kamusal alanlarda yaşanan sorunların ya da içinde buldukları zorlukların sorumlusu olarak kendi kimliğinden olmayan kişi ve grupları sorumlu tutabilirler. Bu durumun ülkede kimlik çatışmalarını teşvik edip etmeyeceği önemli bir sorundur. Dolayısıyla cumhuriyetin birinci yüzyılına sonlarına doğru Türkiye'ye yönelik yoğun göç hareketlerinin, önümüzdeki yüzyılda iklim değişikliğinin etkisiyle çatışma ve şiddet olasılığını nasıl etkileyeceğini düşünmek gerekmektedir. Çünkü iklim değişikliğinin gelecek yüzyıllarda arazi ve geçim kayıpları gibi olumsuz etkileri ülkedeki kimlik ayrımlarını gün yüzüne çıkartarak siyasi istikrarsızlığa yol açabilir ve en azından bireysel ya da grupsal çatışmaları genişletebilir. Bu nedenle Türkiye'nin iklim değişikliğini hem ulusal hem de kendi bölgesi için uzun vadede bir risk ve tehdit çarpanı olarak değerlendirmesi gerekiyor.

Türkiye'de hem bireysel ve toplumsal hem de devlet düzeyinde iklim değişikliğiyle mücadele ve risk yönetiminde, iklim değişikliği ve çatışma arasındaki olgu dikkate alınmalıdır. Özellikle dış göç politikaları bu bağlamda düşünülmelidir. Türkiye'de olası mevsim değişikliklerinin ve iklim sapmalarının bireyler ve toplumlar üzerindeki psikolojik etkilerine yönelik daha sistematik çalışmalara ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Savaşın, şiddetin ve farklı çatışma türlerinin nedenleri hakkında birçok teori ve fikir ileri sürülmüştür. İklim değişikliği olgusunun bugün ve özellikle gelecekte çatışma ve şiddet riskini artırma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Üstelik iklim değişikliğinden çatışmaya giden yol doğrudan gerçekleşmeyecektir. Her ne kadar iklim değişikliği ile şiddetli çatışma arasında doğrudan ve zorunlu bir ilişki olmasa da, ancak belirli koşullar altında iklimle ilgili değişiklikler, çatışmaya yol açan veya

⁵ En eski çatışma, 4500 yıl önce, sulama suyuna erişim konusundaki anlaşmazlıktan kaynaklı olarak, antik Mezopotamya'daki Lagaş ile Umma şehir devletleri arasında meydana geldi (Gleick, 2014:332).

çatışmayı şiddetlendiren faktörleri tetikleyebilir. İklim değişikliği ve çatışma arasındaki ilişkiyi ele alan çok sayıdaki teorik ve ampirik çalışmadan elde edilen kanıtlar, küresel düzeyde etkili olan iklim değişikliği kaynaklı kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi, su kaynaklarındaki kıtlık gibi değişikliklerin olacağı bir dünyada, bu tür sorunların yaşanmadığı bir geleceğe kıyasla çatışma ve şiddet riskinin daha fazla artış göstereceği söylenebilir.

Bu nedenle iklim değişikliğinin uzun vadede bireysel, sosyal ve politik sonuçlarını anlamak için gerek bireylerin gerekse kamu kurumlarının veya sivil toplum kuruluşlarının ciddi bir çaba göstermesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ancak gerek akademik literatürde gerekse kamu kurum ve kuruluşların politikalarında, iklim değişikliği ve çatışma/şiddet arasındaki ilişki bağlamında, iklim değişikliğinin etkilerinin bir çatışmaya yol açmaması için bireysel, toplumsal ve siyasal düzeyde nasıl mücadele edilmesi gerektiğine yönelik kapsamlı bir yol haritası bulunmamaktadır.

İkinci yüzyılda iklim değişikliğinden çatışmaya giden yolu engellemek için ne yapılacağı konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu bağlamda özellikle gerek ani gerekse kademeli bir şekilde yavaş ve daha sessiz gerçekleşen çevresel bozulmaların kişiler arası ve gruplar arası şiddetli çatışmayı nasıl etkilediği ve gerek kamu kurum ve kuruluşların gerekse sivil toplum kuruluşların bu çatışmaları sona erdirmede veya körüklemeye nasıl bir rol oynadığının iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

- Adano, W. R., Dietz, T., Witsenburg, K., Zaal, F. (2012). Climate change, violent conflict and local institutions in Kenya's drylands. *Journal of Peace Research*, 49(1), 65–80. doi:10.1177/0022343311427344
- Ağaçayak, T., Keyman, F. (2018). Water and Food Security in Turkey in a Changing Climate. IPC Policy Brief, March 2018. http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2018/03/WaterAndFoodSecurity_PolicyBrief_web.pdf.
- Anderson, C. A., Anderson, K. B. (1998). Temperature and aggression: Paradox, controversy, and a (Fairly) clear picture. In R. Geen & E. Donnerstein (Eds.), *Human aggression: Theories, research and implications for social policy* (pp. 247-298). San Diego, CA: Academic Press.
- Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53(1), 27–51. doi:10.1146/annurev.psych.53.1009
- Barnett, J. (2003). Security and climate change. *Global Environmental Change*, 13(1), 7–17. doi:10.1016/s0959-3780(02)00080-8
- Barnett, J., Adger, W. N. (2007). Climate change, human security and violent conflict. *Political Geography*, 26(6), 639–655. doi:10.1016/j.polgeo.2007.03.003.
- Baysan, C., Burke, M., González, F., Hsiang, S., Miguel, E. (2019). Non-economic factors in violence: Evidence from organized crime, suicides and climate in Mexico. *Journal of Economic Behavior & Organization*. doi:10.1016/j.jebo.2019.10.021
- Bernauer, T., Böhmelt, T., Koubi, V. (2012). Environmental changes and violent conflict. *Environmental Research Letters*, 7(1), 015601. doi:10.1088/1748-9326/7/1/015601

- Besley, T., Torsten, P. (2011). The logic of political violence. *Quarterly Journal of Economics* 126(3): 1411–1445.
- Blondel, A. (2012). Climate Change Fuelling Resource-Based Conflicts in the Asia-Pacific. *Asia-Pacific Human Development Report Background Papers Series* 2012/12. <https://www.unclearn.org/wp-content/uploads/library/undp304.pdf>
- Brown, O., Hammill, A., Mcleman, R. (2007). Climate change as the “new” security threat: implications for Africa. *International Affairs*, 83(6). 1141–1154. doi:10.1111/j.1468-2346.2007.00678.x
- Brzoska, M., Fröhlich, C. (2015). Climate change, migration and violent conflict: vulnerabilities, pathways and adaptation strategies. *Migration and Development*, 5(2), doi:10.1080/21632324.2015.1022973
- Buhaug, H., Gleditsch, N.P., Theisen, O. M., (2008). Implications of Climate Change for Armed Conflict. *Social Development The World Bank*. https://www.hbuhaug.com/wp-content/uploads/2014/02/SDCCWorkingPaper_Conflict.pdf.
- Buhaug, H., Uexkull, N.V., “Vicious Circles: Violence, Vulnerability, and Climate Change”. (2021). *Annual Review of Environment and Resources*, Vol. 46, Pp. 545-568. SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3953083> or <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-environ-012220-014708>
- Buhaug, Halvard (2022). Armed conflict and climate change: How these two threats play out in Africa, *The Conversation*. <https://www.prio.org/publications/13217>
- Burke, M. B., Miguel, E., Satyanath, S., Dykema, J. A., Lobell, D. B. (2009). Warming increases the risk of civil war in Africa. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(49), 20670–20674. doi:10.1073/pnas.0907998106
- Burke, M., Hsiang, S. M., Miguel, E. (2015). Climate and Conflict. *Annual Review of Economics*, 7(1), 577–617. doi:10.1146/annurev-economics-080614-115430.
- Brückner M., Ciccone A. (2010). International commodity prices, growth, and civil war in sub-Saharan Africa *Econ. J.* 120. Pp. 519–534.
- Cohn, E. G., Rotton, J. (2005). The curve is still out there: A reply to Bushman, Wang, and Anderson’s (2005) “Is the curve relating temperature to aggression linear or curvilinear?” *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(1), 67–70. doi:10.1037/0022-3514.89.1.67
- Chivers, C.J. (2012). In the Syrian fight, rebels’ prospects can change with the weather. *New York Times*. (<http://atwar.blogs.nytimes.com/2012/08/29/in-the-syrianfight-rebels-prospects-can-change-with-the-weather/>).
- De Soysa, I., (2001). Paradise is a bazaar? Greed, creed, grievance and governance. *World Institute for Development Economics Research discussion paper* 2001/42.
- Delaney, D. (2013). Origins of violence and strategies for change. <https://pathssk.org/>.
- Field, C. B., Barros, V. R., Dokken, D. J., Mach, K. J., Mastrandrea, M. D. (Eds.). (n.d.). *Human Security. Climate Change 2014 Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, P.p. 755–792. doi:10.1017/cbo9781107415379.017
- Floyd, R. (2008). The Environmental Security Debate and its Significance for Climate Change. *The International Spectator*, 43(3), 51–65. doi:10.1080/03932720802280602

- Fry, T. (2019). *Unstaging War, Confronting Conflict and Peace*. ISBN 978-3-030-24720-1 (eBook) doi:10.1007/978-3-030-24720-1
- Gleick, P. H. (2014). Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria. *Weather, Climate, and Society*, 6(3), 331–340. doi:10.1175/wcas-d-13-00059.1
- Ghimire, R., Ferreira, S. (2015). Floods and armed conflict. *Environment and Development Economics*, 21(01), 23–52. doi:10.1017/s1355770x15000157.
- GTZ (Alman Teknik İşbirliği Topluluğu) (2008). *Climate Change and Security Challenges for German Development Cooperation*. (Editors: Reinhold Elges, Uwe Kievelitz, Gabriele Kruk, Lorenz Petersen, Michael Siebert). https://www.preventionweb.net/files/8023_enclimatesecurity1.pdf
- Hendrix, C. S., Salehyan, I. (2012). Climate change, rainfall, and social conflict in Africa. *Journal of Peace Research*, 49(1), 35–50. doi:10.1177/0022343311426165.
- Hsiang, S. M., Meng, K. C., Cane, M. A. (2011). Civil conflicts are associated with the global climate. *Nature*, 476(7361), 438–441. doi:10.1038/nature10311
- Hsiang, S. M., Burke, M., Miguel, E. (2013). Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict. *Science*, 341(6151), 1235367–1235367. doi:10.1126/science.1235367
- Homer-Dixon, T. F. (1991). On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. *International Security*, 16(2), 76. doi:10.2307/2539061
- Homer-Dixon, T. F. (1994). Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases. *International Security*, 19(1), 5. doi:10.2307/2539147
- Ide, T., Michael Link, P., Scheffran, J., & Schilling, J. (2016). The Climate-Conflict Nexus: Pathways, Regional Links, and Case Studies. *Handbook on Sustainability Transition and Sustainable Peace*, 285–304. doi:10.1007/978-3-319-43884-9_12
- Koubi, V., Böhmelt, T., Spilker, G., Schaffer, L. (2018). The Determinants of Environmental Migrants' Conflict Perception. *International Organization*, Vol. 72, No. 4 (FALL 2018), Pp. 905-936 doi:10.1017/s0020818318000231
- Koubi, V. (2019). Climate Change and Conflict. *Annual Review of Political Science*, 22(1). doi:10.1146/annurev-polisci-050317-070830.
- Lee, J R (2009) *Climate change and armed conflict: Hot and cold wars*. London: Routledge.
- Mahendran, R., Xu, R., Li, S., & Guo, Y. (2021). Interpersonal violence associated with hot weather. *The Lancet Planetary Health*, 5(9), e571–e572. doi:10.1016/s2542-5196(21)00210-2
- Mares, D. (2013). Climate Change and Levels of Violence in Socially Disadvantaged Neighborhood Groups. *Journal of Urban Health*, 90(4), 768–783. doi:10.1007/s11524-013-9791-1
- Mares, D. M., Moffett, K. W. (2015). Climate change and interpersonal violence: a “global” estimate and regional inequities. *Climatic Change*, 135(2), 297–310. doi:10.1007/s10584-015-1566-0
- Matthew, R. A., Gaulin, T., McDonald, B. (2003). The Elusive Quest: Linking Environmental Change and Conflict. *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique*, 36(04). doi:10.1017/s000842390377889

- Meierding, E. (2013). Climate Change and Conflict: Avoiding Small Talk about the Weather. *International Studies Review*, 15(2), 185–203. doi:10.1111/misr.12030.
- Messer, E. (2010). Climate change and violent conflict. Oxfam American. <http://oxfam-us.s3.amazonaws.com/static/oa3/files/climate-change-and-violent-conflict.pdf>
- Nel, P., Righarts, M. (2008). Natural Disasters and the Risk of Violent Civil Conflict. *International Studies Quarterly*, 52(1), 159–185. doi:10.1111/j.1468-2478.2007.00495.x
- Popovski, V. (2017). Foresight Africa viewpoint: Does climate change cause conflict? <https://www.brookings.edu/articles/does-climate-change-cause-conflict/> (Erişim tarihi: 05.06.2023).
- Powers, J.C (2011). Climate Change and the Turkana and Merille Conflict. ICE Case studies No. 238. <http://mandalaprojects.com/ice/ice-cases/turkana-merille.htm>
- Prudkov, P. N., & Rodina, O. N. (2019). Cold temperatures, stress, and violence. *Heliyon*, 5(5), e01619. doi:10.1016/j.heliyon.2019.e01619
- Raleigh, C., Urdal, H. (2007). Climate change, environmental degradation and armed conflict. *Political Geography*, 26(6), 674–694. doi:10.1016/j.polgeo.2007.06.005
- Raleigh, C. (2010). “Political Marginalization, Climate Change, and Conflict in African Sahel States.” *International Studies Review* 12 (1): 69-86.
- Reuveny, R. (2007a). Climate change-induced migration and violent conflict. *Political Geography*, 26(6), 656–673. doi:10.1016/j.polgeo.2007.05.001
- Reuveny, R. (2007b). Ecomigration and Violent Conflict: Case Studies and Public Policy Implications. *Human Ecology*, 36(1), 1–13. doi:10.1007/s10745-007-9142-5
- Roble, M.A., (2011). Somalia’s famine contributes to popular revolt against al-Shabaab militants. *Terror. Monit.* 9 (32), 3–4. <https://jamestown.org/program/somalias-famine-contributes-to-popular-revolt-against-al-shabaab-militants/>
- Salehyan, I. (2008). From Climate Change to Conflict? No Consensus Yet. *Journal of Peace Research*, 45(3), 315–326. doi:10.1177/0022343308088812
- Salehyan, I., Hendrix, C. S. (2014). Climate shocks and political violence. *Global Environmental Change*, 28, 239–250. doi:10.1016/j.gloenvcha.2014.07.0.
- Schaar, J. (2018). The relationship between climate change and violent conflict. <https://cdn.sida.se/app/uploads/2020/12/01105650/working-paper-climate-change-and-conflict.pdf>.
- Scheffran, J., Link, P.M., Schilling, J. (2009). Theories and Models of the Climate-Security Link. (Working Paper, CLISEC-3).
- Scheffran, J., Battaglini, A. (2010). Climate and conflicts: the security risks of global warming. *Regional Environmental Change*, 11(S1), 27–39. doi:10.1007/s10113-010-0175-8
- Scheffran, J. (2011). Security Risks of Climate Change: Vulnerabilities, Threats, Conflicts and Strategies. *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security*, 735–756. doi:10.1007/978-3-642-17776-7_42

- Scheffran, J., Link, P. M., Schilling, J. (2012). Theories and Models of Climate-Security Interaction: Framework and Application to a Climate Hot Spot in North Africa. *Climate Change, Human Security and Violent Conflict*, 91–131. doi:10.1007/978-3-642-28626-1_5.
- Scheffran, J., Link, P. M., Schilling, J. (2019). Climate and conflict in Africa. *Oxford Research Encyclopedia of Climate Science*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228620.013.557>.
- Slettebak, R. T. (2012). Don't blame the weather! Climate-related natural disasters and civil conflict. *Journal of Peace Research*, 49(1), 163–176. doi:10.1177/0022343311425693
- Smith, D., Vivekananda, J., (2007). A climate of conflict, The Links Between Climate Change, Peace And War. <https://www.international-alert.org/publications/climate-conflict/>.
- Sova, C. (2017). The First Climate Change Conflict. <https://www.wfpusa.org/articles/the-first-climate-change-conflict/>.
- Suleiman, M.B., Kasimu, S. (2022). "Effects of Climate Change Induced Farmer-Herder Conflicts on Socio-Economic Development of Farmers in Giwa Local Government Area, Kaduna State, Nigeria". *Dutse Journal of Pure and Applied Sciences (DUJOPAS)*, Vol. 8 No. 4a. P.p. 129-138.
- Theisen, O M., Holtermann, H., Buhaug, H. (2011). Climate Wars? Assessing the Claim that Drought Breeds Conflict. *International Security* 36 (1):79–106.
- Theisen, O M., Holtermann, H., Buhaug, H. (2012) Drought, political exclusion, and civil war *Int. Security at press*. <https://www.hbuhaug.com/wp-content/uploads/2014/02/IS-2011-for-web.pdf>
- Theisen, O. M., Gleditsch, N. P., Buhaug, H. (2013). Is climate change a driver of armed conflict? *Climatic Change*, 117(3), 613–625. doi:10.1007/s10584-012-0649-4
- UNDP (United Nations Development Program), 1994. *Human Development Report 1994*. Oxford University Press, New York.
- Work, C. (2018). Climate change and conflict: Global insecurity and the road less traveled. *Geoforum*. doi:10.1016/j.geoforum.2018.11.00

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Climate change is not just a physical and geographical deterioration with a national dimension. It is a human security problem that undermines the social and economic structure of many countries at the global level. The aim of this study is to try to reveal the connection between climate change, which has the potential to threaten human security in many ways, and the conflict and the problems arising from it.

Research Questions:

The key question in this study is whether migration due to climate change, droughts and other disasters are a major factor in inciting violence and types of conflict, including civil war, in a country. What problems can climate cause in terms of human security? Are the social conflicts and civil wars in some countries directly related to climate change? In other words, will the world of the future face more violence, conflict or war, or more cooperation in the face of the problems caused by climate change?

Literature Review:

It is seen that the literature studies on the relationship between climate change and conflict have increased rapidly in recent years. However, almost all of the studies in this field are from foreign sources, and when we

look at domestic sources, it is seen that there are almost no theoretical and empirical studies on the effects of climate change-related results on interpersonal and intergroup conflict. When we look at both conceptual and empirical studies on the effects of climate change-related consequences on interpersonal and intergroup conflict or violent civil war. In addition, when we look at the studies, it is accepted that climate change has such an effect that it can lead to an armed war, but it is also claimed that climate change is not a cause of any conflict and civil war.

One of the shortcomings in the climate change and conflict literature is that the impact of climate change in initiating and escalating violent conflict or civil war has not been fully determined. Despite the claims that possible climate change, such as drought, flood or resource scarcity has a conflict-causing effect, it is also argued that climate change has the potential to promote cooperation and peace over limited resources rather than triggering conflict and violence. Another missing point in the literature is overlooked what kind of measures to take or how to fight against possible violence and conflict possibilities of climate change at the level of individual, social and political administration. In particular, the issues of what kind of contributions the public and non-governmental organizations can make in this regard remain incomplete.

Methodology:

In this study, we focused on a large number of conceptual and quantitative studies that reliably address the causal relationships between climate change and related conflicts, especially migration and resource scarcity, which directly or indirectly threaten human security.

Results and Conclusions:

This study claims that climate change has the potential to increase conflicts that threaten human security, In addition tensions arising from climate change and the possibility of conflict will gradually manifest themselves in the long run. Although it is not possible to say that climate change is the only cause of conflicts, riots and wars, its direct and especially indirect effects can increase the risk of conflict. The risk of conflict here includes social/intergroup and interstate conflict, as well as an internal conflict leading to.

Environmental degradation due to climate change not only destroys the vital possibilities of human beings such as food and shelter at the individual level, but also can create greater social effects by potentially weakening the socio-cultural structure of societies and the functional capacity of the state. Unplanned and sudden migration, especially as a result of climate change, can increase tensions and conflicts based on ethnic identity in regions where the density of certain identity groups increases. However, the existing potential risk factors for conflict may be further accelerated by the impact of climate change. For this reason, how and under what conditions environmental changes can lead to violence and conflict and how to combat them should be reflected in institutional policies, especially in low-income countries. However, since there is not much conclusive evidence that climate change is an active cause of violent conflict, it can be said that awareness is not created in many countries, both individually and socially and administratively. This will make it difficult to manage the pre-and post-conflict processes, related to climate change.